

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องและกรอบความคิดการวิจัย

เอกสารที่เกี่ยวข้องกับแนวคิด/ทฤษฎี

1. นิยามความหมายของคำว่าคุณธรรมจริยธรรม

ผู้วิจัยพบว่าปัจจุบันมีการนิยามคำว่า “คุณธรรมจริยธรรม” กันอย่างกว้างขวาง บ้างก็นิยามจากคำใดคำหนึ่ง บ้างก็นิยามควบคู่กันไป ดังการนิยามดังต่อไปนี้

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554 (2556, หน้า 263) ให้ความหมายของคำว่าคุณธรรมว่าหมายถึงสภาพคุณงามความดี ซึ่งสอดคล้องกับที่สวดศรี สัตยธรรม (2556, หน้า 56) และสำนักเลขาธิการสภาการศึกษา (2550) กล่าวว่าคุณธรรม คือ ความประพฤติที่เป็นคุณงามความดีจนเคยชินติดตัวติดใจติดใจ ในขณะที่ยศนา แวมมณี (2556, หน้า 2) วีระชัย ยศโสธร (2556, หน้า 12) และประภาศรี สีหอำไพ (2535, หน้า 34) ก็กล่าวตรงกันว่าคุณธรรมเป็นคุณลักษณะหรือสภาพคุณงามความดีที่ถูกต้องดีงาม ทำให้เกิดความชื่นชมยินดี มีจิตใจเต็มเปี่ยมไปด้วยความสุข ความยินดี โดยคุณสมบัติภายในใจใด ๆ ก็ตาม ต้องเป็นคุณสมบัติที่ไม่เป็นโทษ จึงพอสรุปได้ว่าคำว่า คุณธรรมหมายถึงสภาพคุณงามความดีของจิตใจซึ่งเป็นไปในทางที่ถูกต้อง ดีงาม ไม่เป็นโทษ

ส่วนคำว่า “จริยธรรม” มีผู้ให้ความหมายไว้ใกล้เคียงกัน เช่น พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2554 (2556, หน้า 303) ให้ความหมายว่าหมายถึง ธรรมที่เป็นข้อประพฤติปฏิบัติ ศีลธรรม กฎศีลธรรม สอดคล้องกับที่สวดศรี สัตยธรรม (2556, หน้า 56) Kohlberg (1976, หน้า 4-5) และวีระชัย ยศโสธร (2556, หน้า 12) กล่าวว่าจริยธรรมคือความรู้สึกรับผิดชอบชั่วดี เป็นกฎเกณฑ์ และมาตรฐานของการประพฤติปฏิบัติ ทั้งทางกาย วาจา และใจ เป็นสิ่งที่ทุกคนเลือกกระทำในการตัดสินใจขัดแย้ง และเป็นกฎศีลธรรมที่บุคคลควรยึดถือ ส่วนบุญมี แท่นแก้ว (2539, หน้า 7-8) ก็กล่าวไม่ต่างกันนัก โดยกล่าวเสริมว่าจริยธรรมอาศัยหลักคำสอนในศาสนาเป็นตัวควบคุม โดยมีคุณธรรมและศีลเป็นโครงสร้างหนึ่งของจริยธรรม นอกจากนี้ Kohlberg (1976, หน้า 4-5) ยังกล่าวอีกว่าจริยธรรมยังเป็นพื้นฐานของความยุติธรรม หรือความเท่าเทียมกัน เป็นกฎเกณฑ์ที่เป็นสากล จริยธรรมจึงพุ่งด้วยการเคารพสิทธิข้อเรียกร้องของบุคคลอย่างเสมอกัน

โกวิท ประวาลพฤษษ์ และภณิดา คุสกูล (2549, หน้า 6) กล่าวถึงแนวคิดเกี่ยวกับการนิยามความหมายของคำว่าจริยธรรมจากอดีตและปัจจุบันว่า จริยธรรมตามความหมายที่คนเข้าใจกันแต่เดิมคือหลักการและเหตุผลที่พิจารณาเกี่ยวกับการกระทำ การพิจารณาตัดสิน และการตัดสินใจ ส่วนแนวคิดแบบใหม่คือจริยธรรมเป็นพฤติกรรมและการกระทำ เป็นการตัดสินใจซึ่งสามารถสังเกตเห็นได้ จริยธรรมมีความหมายครอบคลุมไปถึงระเบียบสังคม กฎหมาย กฎศีลธรรมตามศาสนา และค่านิยม เป็นคำที่ใช้อธิบายการอยู่ร่วมกันของมนุษย์ โดยมีสิ่งเกี่ยวข้อง

คือตัวของเราเอง ผู้อื่น และความสัมพันธ์ระหว่างตนกับผู้อื่น จริยธรรมของบุคคลหนึ่งจึงมีต้นเหตุมาจากอิทธิพลของสังคมมากกว่าพันธุกรรม เป็นพันธะหรือหน้าที่ที่มนุษย์จะต้องปฏิบัติต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่ง เมื่อสังคมทวีความซับซ้อนขึ้น มนุษย์ก็มีพันธะเพิ่มขึ้นอีกข้อหนึ่งคือพันธะที่มนุษย์มีต่อสังคม หรือต่อรัฐเรียกอีกอย่างหนึ่งว่าจริยธรรมสังคม

จากข้อความข้างต้น กล่าวโดยสรุป จริยธรรม คือ หลักแห่งความประพฤติ หรือแนวทางการปฏิบัติเพื่อประโยชน์สุขของตนเองและส่วนรวม โดยมีศีลธรรม ความคิด ปรัชญา ค่านิยม ตลอดจนธรรมเนียมประเพณีเข้ามาเกี่ยวข้อง อย่างไรก็ตาม มีนักวิชาการหลายคนที่น่าคิดว่าคุณธรรมจริยธรรมมาใช้คู่กัน เนื่องจากมีความเห็นที่ว่าทั้ง 2 คำมีความหมายที่ทับซ้อนกันอยู่ แยกออกจากกันยาก ดังธานินทร์ กรัยวิเชียร (2550, หน้า 7) กล่าวว่า คุณธรรมจริยธรรมเป็นเรื่องที่ว่าด้วยการปฏิบัติหน้าที่ของบุคคลอย่างมีประสิทธิภาพ สูงสุดตามสถานะของตน เช่น การเป็นบุตรที่ดี การเป็นพลเมืองดี ต่อมาคือวีระชัย ยศโสธร (2556, หน้า 13) กล่าวว่าคุณธรรมจริยธรรมคือคุณลักษณะพฤติกรรมที่ดีงามและคุณงามความดีของบุคคลที่กระทำไปด้วยความสำนึกในจิตใจจนเป็นความเคยชิน เป็นที่ยอมรับทั้งของตนเอง ผู้อื่น และสังคม ส่วนอารมณฉนวนจิตร (2550, หน้า 107-136) กล่าวว่าคุณธรรมจริยธรรมมีความทับซ้อนกันอยู่ จริยธรรมเป็นพฤติกรรมภายนอก ส่วนคุณธรรมเป็นสภาพคุณงามความดีภายในจิตใจ พฤติกรรมของคน que แสดงออกมาย่อมสัมพันธ์กันทั้ง 2 ส่วน เพราะเป็นไปตามความรู้สึกนึกคิดและสติปัญญา สอดคล้องกับที่ทศนา แคมมณี (2556, หน้า 2) กล่าวว่า คุณธรรมจริยธรรมและค่านิยมมีส่วนคล้ายคลึงและสัมพันธ์กัน คุณธรรมเป็นสภาวะภายในจิตใจของมนุษย์ที่ถูกต้อง ดีงาม จริยธรรมเป็นเรื่องของการแสดงออก การประพฤติปฏิบัติ ซึ่งสะท้อนคุณธรรมภายในให้เห็นเป็นรูปธรรม ส่วนค่านิยมเป็นหลักการ แนวคิดหรือความเชื่อที่บุคคลยึดถือ เห็นคุณค่าเพื่อใช้ตัดสินใจและดำรงชีวิต หากค่านิยมที่แต่ละบุคคลนับถือตรงกัน สิ่งนั้นก็กลายเป็นค่านิยมของสังคมไปในขณะที่สมศักดิ์ เกียรติสุรนนท์ (2556, หน้า 33) ก็กล่าวสอดคล้องกัน โดยกล่าวถึง 2 คำนี้ว่า ต่างก็เป็นเรื่องของพฤติกรรม ความเชื่อ ค่านิยม และประเพณีวัฒนธรรมที่ปฏิบัติกันมา และเป็นเรื่องของจิตสำนึกของบุคคลที่จะทำความดีเพื่อประโยชน์ของผู้อื่นและส่วนรวม คุณธรรมเน้นคุณงามความดีที่สะท้อนออกมาจากนิสัยของคน ซึ่งจะปรากฏเห็นตามบุคลิกลักษณะ ส่วนจริยธรรมเน้นที่ความประพฤติดีที่สอดคล้องกับหลักศีลธรรมทางศาสนา ขนบประเพณี วัฒนธรรม ความคิดนี้สอดคล้องกับสุพจน์ ไช้มุกดี (2556, หน้า 45) ด้วย ดังที่ว่า

คุณธรรมและจริยธรรมเป็นคำที่มีความหมายใกล้เคียงกัน และผู้ใช้มักใช้ควบคู่กันเสมอ โดยสรุปแล้วหมายความถึงกฎเกณฑ์ในเรื่องของความประพฤติของมนุษย์ ซึ่งเกิดขึ้นจากธรรมชาติของมนุษย์เอง หรือเกิดจากกระบวนการกล่อมเกลாதองสังคมในเรื่องของการประพฤติปฏิบัติในสิ่งที่ดีงาม มนุษย์ผู้เจริญใช้เป็นแนวทางในการควบคุมตนเอง ทำให้การรู้จักไตร่ตรอง แยกแยะว่าสิ่งใดควรทำสิ่งใดไม่ควรทำ กฎเกณฑ์ในทางสังคมดังกล่าวนี้เป็นที่ยอมรับกันว่าเป็นสิ่งดีงาม ควรประพฤติปฏิบัติ เป็นเครื่องมือในการกำกับบุคคล ให้คิดดีและทำดี สภาวะนี้เกิดขึ้นและดำรงอยู่ในจิตใจของบุคคลผู้เจริญทุกขณะ แม้กระทั่งการแสดงกริยาอาการออกสู่ภายนอก และเป็นเครื่องกำกับบุคคลมิให้ตกไปสู่ที่ต่ำทราม

จากข้อความข้างต้น เห็นได้ว่า คำว่าคุณธรรมกับจริยธรรมต่างกันตรงที่จริยธรรมมีความหมายเกี่ยวกับการประพฤติปฏิบัติ ตลอดจนการดำเนินชีวิตที่ดีงาม เข้ากับกฎเกณฑ์ของสังคม ส่วนคุณธรรมเป็นเรื่องภายในจิตใจที่คอยกำหนดการกระทำของคน ทั้ง 2 ส่วนเกี่ยวเนื่องและซ้อนทับกันอยู่ ดังนั้น ผู้วิจัยจึงขอใช้ทั้ง 2 คำนี้คู่กันตามหลักการของนักวิชาการข้างต้น โดยนิยามความหมายของคุณธรรมจริยธรรมว่าคุณลักษณะ สภาวะ หรือสภาพของคุณงามความดีที่บุคคลมีอยู่ และแสดงออกหลักทางการประพฤติปฏิบัติของการอยู่ร่วมกับคนในสังคมอย่างถูกต้อง ดีงาม และเหมาะสม สอดคล้องกับกฎเกณฑ์และมาตรฐานของการประพฤติปฏิบัติในสังคม เพื่อนำไปสู่การประพฤติปฏิบัติต่อตนเองและการอยู่ร่วมกับคนในสังคมอย่างสงบสุข

2. ความสำคัญของคุณธรรมจริยธรรม

การมีคุณธรรมจริยธรรมเป็นสิ่งสำคัญ เพราะคุณธรรมจริยธรรมเป็นเรื่องของความประพฤติปฏิบัติที่ถูกต้องเหมาะสม ผู้ที่มีคุณธรรมจริยธรรมจะทำหน้าที่ของตนเองได้อย่างสมบูรณ์ เว้นสิ่งควรเว้น ทำสิ่งควรทำ หากมีคุณธรรมจริยธรรมก็จะพบแต่ความสุข การงานเจริญก้าวหน้า อัตราของคนชั่วลดน้อยลง ความสัมพันธ์ของมนุษย์จะดำเนินไปในทางสร้างสรรค์ สามารถลดปัญหา และขจัดปัญหาที่เกิดขึ้นแก่ตน สังคม และประเทศชาติได้ ดังที่สุพจน์ ไข่มุกดี (2556, หน้า 48) กล่าวว่า คุณธรรมและจริยธรรมเป็นสิ่งจำเป็นและมีความสำคัญยิ่งสำหรับสังคมไทยปัจจุบัน การที่คนในสังคมมีคุณธรรมและจริยธรรมสูงจะเป็นพื้นฐานที่จะทำให้สังคมมีความสุข มีความเรียบร้อย คนในสังคมมีความเกื้อกูล ถ้อยทีถ้อยอาศัยซึ่งกันและกัน อันจะนำไปสู่สังคมและประเทศชาติก้าวไปสู่การพัฒนา อย่างเป็นระบบและยั่งยืน ในทางกลับกัน หากมนุษย์ละเลยด้านคุณธรรมจริยธรรมก็จะส่งผลเสียทั้งต่อตน สังคมและประเทศชาติตามมา

วศิน อินทสระ (2539, หน้า 6-9) กล่าวถึงความสำคัญและประโยชน์ของการมีจริยธรรมว่าเป็นรากฐานแห่งความเจริญรุ่งเรือง ความมั่นคงและความสงบสุขของคน สังคมและประเทศชาติ ผู้มีความรู้แต่ขาดคุณธรรม ย่อมก่อให้เกิดความเสื่อมเสียได้มากกว่าผู้มีความรู้

การพัฒนาบ้านเมืองจึงต้องพัฒนาจิตใจคนก่อน หรือพัฒนาไปพร้อม ๆ กับด้านอื่น ๆ การพัฒนาที่ไม่มีจริยธรรมเป็นแกนนำนั้นเกิดผลเสียเป็นอันมาก จริยธรรมสอนให้เราเลิกลุ่กหมีนกดขี่คนจน ให้เอาใจใส่ดูแลเอื้ออาทรต่อผู้อื่น สอนให้เราถ่อมตัว ไม่วางโตโอหังอวดดีหรือก้าวร้าวผู้อื่น สอนให้เราลดทิฐิมานะเพื่อจะได้มองเห็นสิ่งต่าง ๆ ตามความจริง หากเราละเลยทางจริยธรรมเสียแล้ว บุคคลหรือประเทศชาติจะมั่นคงอยู่ได้ไม่นาน สังคมที่เจริญมั่นคงต้องมีจริยธรรมเป็นเครื่องรับรองหรือเป็นแกนกลาง สอดคล้องกับที่โกวิท ประวาลพฤษษ์ และภณิดา คุณสกุล (2549, หน้า 6-7) กล่าวว่าจริยธรรมเป็นสิ่งจำเป็นและมีความสำคัญต่อมนุษย์ เป็นปัจจัยพื้นฐานช่วยให้สังคมมีความสงบเรียบร้อย และก้าวไปสู่การพัฒนาอย่างเป็นระบบ มนุษย์จึงเพียงเอาจริยธรรมที่มีอยู่ออกมาใช้และช่วยกันพัฒนา หากทำได้ก็จะช่วยสร้างสรรค์และพัฒนาวัฒนธรรมของชาติต่อไป

วริยา ชินวรรโณ (2546, หน้า 7) กล่าวว่าการมีคุณธรรมจริยธรรม นอกจากเพื่อประโยชน์สุขของตนเองแล้ว ยังครอบคลุมไปถึงวิชาชีพด้วย เพราะเป็นกระบวนการที่ทำให้บุคคลนั้นสามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นอย่างสงบสุข ดังการกล่าวถึงความสำคัญด้านนี้ว่า

จริยธรรมคือหลักการที่มนุษย์ในสังคมควรยึดถือปฏิบัติเพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุขในสังคมนั่นเอง และเมื่อนำไปใช้ในการประกอบวิชาชีพ หรือเรียกกว้าง ๆ ว่าการทำงาน ซึ่งเป็นกิจกรรมที่มีความสำคัญที่สุดอย่างหนึ่งของมนุษย์ ก็ย่อมหมายความว่ามนุษย์ย่อมจะต้องมีจริยธรรมในการทำงานหรือการประกอบวิชาชีพ เพราะในการทำงาน มนุษย์ย่อมต้องมีสังคม ซึ่งประกอบด้วยคนหลายคน ... การทำงานคนเดียว ย่อมเป็นไปได้ยาก ดังนั้น จึงสมควรมีการวางกรอบให้มนุษย์ประพฤติปฏิบัติเพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข

เมื่อการเป็นผู้มีคุณธรรมจริยธรรมเป็นสิ่งจำเป็น การสร้างคนให้มีคุณธรรมจริยธรรมจึงเป็นสิ่งที่บุคคลและหน่วยงานต้องให้ความสำคัญ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง รัฐบาล โดยเริ่มต้นจากการปลูกฝังเยาวชน ดังที่วิชา มหาคุณ (2556, หน้า 70-75) กล่าวว่าการสร้างเยาวชนที่ดีเป็นหน้าที่อันสำคัญยิ่งของรัฐบาล เนื่องจากเยาวชนเป็นผู้รับช่วงและสืบเจตนารมณ์ต่อจากผู้ใหญ่ เยาวชนเป็นผู้มีพลังกายและพลังใจอันยิ่งใหญ่ในอันที่จะก้าวไปข้างหน้าอย่างไม่หยุดยั้ง เพราะอยู่ในวัยที่กำลังเจริญเติบโต จึงมีไฟแห่งความกระตือรือร้น และทะเยอทะยานไม่หยุดนิ่ง หากไม่นำไฟนั้นมาใช้ให้เป็นประโยชน์ ไฟก็จะเผาผลาญตนเอง และส่งผลต่อสิ่งรอบข้าง รัฐบาลจึงต้องมุ่งฝึกฝนอบรมเยาวชนให้เป็นไฟที่มีประสิทธิภาพ เป็นประโยชน์ทั้งแก่ตนเองและประเทศชาติต่อไป

จากข้อความที่กล่าวมาสรุปได้ว่าการมีคุณธรรมจริยธรรมเป็นรากฐานสำคัญในการพัฒนาสิ่งต่าง ๆ ผู้ที่มีคุณธรรมจริยธรรมจะนำมาซึ่งความสุขสงบและความเจริญก้าวหน้าของสังคมนั้น ๆ หากจะพัฒนาบ้านเมืองควรเริ่มจากการพัฒนาคนให้มีคุณธรรมจริยธรรมก่อน หรือ

ทำควบคู่กันไป โดยเริ่มจากการส่งเสริมด้านคุณธรรมจริยธรรมแก่เด็กและเยาวชน เพื่อจะได้เป็นกำลังสำคัญของประเทศชาติต่อไป ดังที่หน่วยงานต่าง ๆ ในสังคมต่างก็กำลังดำเนินการอยู่

3. นโยบายการส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมให้แก่เยาวชนของหน่วยงานต่าง ๆ ในสังคม

ปัจจุบันความเจริญก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ตลอดจนผลจากกระแสโลกาภิวัตน์ทำให้การหลั่งไหลของวัฒนธรรมเข้าสู่ประเทศไทยอย่างรวดเร็ว ผลักดันให้สังคมไทยมุ่งสู่ความเจริญทางวัตถุ ผู้คนแสวงหาความสำเร็จในชีวิตทางด้านเศรษฐกิจเป็นหลัก แม้แต่ผู้บริหารบ้านเมืองก็มุ่งเน้นไปที่ศักยภาพการแข่งขันกับประเทศต่าง ๆ จนปล่อยปละละเลยในเรื่องของการพัฒนาทางด้านจิตใจ จนเกิดภาวะวิกฤตด้านคุณธรรมจริยธรรม นอกจากนี้ การที่สังคมไทยมีค่านิยมการยอมรับนับถือ เชิดชู และยกย่องผู้มีทรัพย์สินเงินทอง ผู้จบการศึกษาสูง โดยมิได้พิจารณาถึงคุณธรรมจริยธรรม ส่งผลให้สังคมไทยอ่อนแอลงไปเรื่อย ๆ หากไม่ได้รับการเยียวยาก็จะเกิดปัญหาอีกนานัปการ (นิคม ไชยรัชพานิช, 2556, หน้า 37-41) โดยเฉพาะเยาวชนซึ่งเป็นอนาคตของชาติที่กำลังตกอยู่ในกระแสธารต่าง ๆ เช่น มีเพศสัมพันธ์ก่อนวัยอันควร ทะเลาะวิวาทกับต่างสถาบัน ใช้จ่ายเงินฟุ้งเฟ้อ โดยเชื่อว่าหากมีเงินจะสามารถบันดาลทุกอย่างได้ จึงทำทุกวิถีทางเพื่อให้ได้เงินโดยไม่คำนึงถึงความถูกต้อง ทำให้เกิดปัญหาต่าง ๆ ตามมา เช่น การค้ำหนุ่ย โสเภณีเด็ก และอาชญากรเด็ก วิกฤตการณ์เหล่านี้เกิดจากสังคมไทยห่างไกลคุณธรรมจริยธรรม ห่างเหินจากศาสนา ตามใจตนเอง นับถือวัตถุ อยากได้อะไรก็มีโดยไม่ชอบธรรม มีลัทธิเอาอย่าง มีระบบอุปถัมภ์แทนที่ระบบคุณธรรม และมีความบกพร่องในการปลูกฝังจิตสำนึกของเด็กไทย (ธานีรินทร์ กรัยวิเชียร, 2550, หน้า 1 – 57)

ผลการสำรวจของศูนย์วิจัยกรุงเทพโพลล์ มหาวิทยาลัยกรุงเทพ (สำนักงานส่งเสริมและพิทักษ์เด็ก, 2554, หน้า 6-7) พบว่าปัญหาที่น่าเป็นห่วงของเยาวชนไทย ได้แก่ ปัญหายาเสพติด ปัญหาพฤติกรรมทางเพศ ปัญหาเรื่องของความประพฤติ ปัญหาการพนัน ปัญหาจากภัยทางอินเทอร์เน็ต และปัญหาเรื่องการเงินตามลำดับ เกิดขึ้นเพราะเด็กและเยาวชนไทยส่วนใหญ่ขาดการปลูกฝังเรื่องคุณธรรมจริยธรรม อย่างเหมาะสมและยั่งยืน มีรายงานผลสำรวจของผู้ประกอบการว่าต้องการบัณฑิตที่ขยัน ประหยัด ซื่อสัตย์ อดทน เสียสละ และมีความรับผิดชอบ ซึ่งปรากฏการณ์ในสังคมดังกล่าวนี้เป็นผลโดยตรงจากการปลูกฝังทางคุณธรรมจริยธรรมนั่นเอง

การแก้วิกฤตการณ์ต่าง ๆ ในสังคมไทยคือการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมให้เกิดขึ้นในจิตใจของคนซึ่งจำเป็นต้องอาศัยเวลาในการเรียนรู้และกล่อมเกลาทางสังคมอย่างถูกต้อง ค่อย ๆ ปรับเปลี่ยนทัศนคติและค่านิยมที่ผิดเพี้ยนไปให้เข้าที่เข้าทาง โดยสดศรี สัตยธรรม (2556, หน้า 55) กล่าวว่าปัจจุบันทั้งองค์กรภาครัฐและภาคเอกชนต่างก็พยายามผลักดันให้ผู้บริหารบ้านเมืองและนักการเมืองในระดับต่าง ๆ นำเรื่องคุณธรรมจริยธรรมมาใช้เป็นหลักในการบริหารบ้านเมือง ดังที่มีการส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมกันดังต่อไปนี้

3.1 การส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงแสดงความห่วงใยในการเปลี่ยนแปลงทางจริยธรรมของสังคมไทยในปัจจุบันเป็นอย่างมาก ดังพระบรมราโชวาทที่พระราชทานแก่พุทธสมาคมแห่งประเทศไทยทั่วราชอาณาจักร เมื่อวันที่ 18 พฤศจิกายน 2532 (2552, หน้า 52) ว่า

ความเปลี่ยนแปลงอย่างหนึ่งที่น่าวิตกก็คือทุกวันนี้ความคึดอ่านและความประพฤติหลาย ๆ อย่างซึ่งแต่ก่อนถือว่าเป็นความซื่อ ความผิด ได้กลายเป็นสิ่งที่คนในสังคมยอมรับ แล้วพากันประพฤติปฏิบัติโดยไม่รู้สึกระส่ำระสายเหมือน จนทำให้เกิดปัญหาและทำให้วิถีชีวิตของแต่ละคนมีดมนลงไป เป็นปัญหาใหญ่ที่เหมือนกระแสดิ้นอันไหลป่าเข้ามาท่วมทั่วไปหมด จำเป็นต้องแก้ไขด้วยการกันฝืนคลื่นที่กล่าวมานั้น

คุณธรรมจริยธรรมที่เหมาะสมแก่เยาวชนตามแนวพระบรมราโชวาทในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เช่น คุณธรรมจริยธรรมด้านความซื่อสัตย์สุจริต ดังนี้ “คนไม่มีความสุจริต คนไม่มีความมั่นคง ชอบแต่มีกง่าย ไม่มีความวิริยะสร้างสรรคประโยชน์ส่วนรวมที่สำคัญอันใดได้ ผู้ที่มีความสุจริตและความมุ่งมั่นเท่านั้น จึงจะทำงานสำคัญยิ่งใหญ่ที่เป็นคุณประโยชน์แท้จริงได้สำเร็จ” (พระบรมราโชวาทในพิธีพระราชทานปริญญาบัตรของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 12 กรกฎาคม 2522) การคิดด้วยใจเป็นกลาง ดังนี้ “หลักของคุณธรรม คือการคิดด้วยจิตใจที่เป็นกลาง ก่อนจะทำสิ่งใด จำเป็นต้องหยุดคิดเสียก่อน เพื่อรวบรวมสติให้ตั้งมั่น และให้จิตสว่างแจ่มใส ซึ่งเมื่อฝึกหัดจนคุ้นเคยชำนาญแล้ว จะกระทำได้ดีคล่องแคล่ว ช่วยให้สามารถแสดงความรู้ ความคิด ในเรื่องต่าง ๆ ให้ผู้ฟังเข้าใจได้ง่าย ได้ชัด ไม่ผิดทั้งหลักวิชาทั้งหลักคุณธรรม” (พระบรมราโชวาทในพิธีพระราชทานปริญญาบัตรของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 10 กรกฎาคม 2535) ความศรัทธาในงานที่ทำ ดังนี้ “งานทุกอย่างมีบุคคลซึ่งมีชีวิตจิตใจ มีความนึกคิดเป็นผู้กระทำ ถ้าผู้ทำมีจิตใจไม่พร้อมจะทำงาน เช่น ไม่ศรัทธาในงาน ไม่สนใจผูกพันกับงาน ผลงานที่ทำก็ย่อมบกพร่อง ไม่คงที่ ต่อเมื่อผู้ปฏิบัติมีศรัทธาเข้าใจซึ่งถึงประโยชน์ของงานพร้อมใจและพอใจที่จะขวนขวายปฏิบัติงานโดยเต็มกำลังความสามารถ งานจึงจะดำเนินไปได้โดยราบรื่น และบรรลุผลตามที่มุ่งหมาย” (พระบรมราโชวาทในพิธีพระราชทานปริญญาบัตรของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 10 กรกฎาคม 2536) หรือการรู้จักประมาณตน ดังนี้ “การรู้จักประมาณตนนี้ จะทำให้คนเรารู้จักใช้ความรู้ความสามารถที่มีอยู่ได้ถูกต้องเหมาะสมกับงาน และได้ประโยชน์สูงสุดเต็มตามประสิทธิภาพ ทั้งยังทำให้รู้จักขวนขวายศึกษาหาความรู้และเพิ่มพูนประสบการณ์อยู่เสมอ เพื่อปรับปรุงส่งเสริมศักยภาพที่มีอยู่ในตนเองให้ยิ่งสูงขึ้น” (พระบรมราโชวาทในพิธีพระราชทานปริญญาบัตรของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 18 กรกฎาคม 2541)

ปัจจุบันมีการนำหลักคุณธรรมจริยธรรมตามแนวพระบรมราโชวาทในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมากล่าวถึงกันเป็นจำนวนมาก ดังไกรยุทธ ธีรตยา คีรินทร์ (2531,

หน้า 21-93) ได้เรียบเรียงคุณธรรมจริยธรรมที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่พระราชทานในโอกาสต่าง ๆ ซึ่งเหมาะสมกับนิสิตนักศึกษา พบว่ามี 4 กลุ่ม คือ กลุ่มแรกคือคุณธรรมชุดปัจเจกแรงผลักดัน ได้แก่ ความขยันหมั่นเพียร ความอดทน และการมีวินัย เป็นแรงผลักดันให้นิสิตนักศึกษามีความพยายามในการทำกิจกรรมต่าง ๆ ให้บรรลุผล กลุ่มที่สองคือคุณธรรมชุดปัจเจกหล่อเลี้ยง ได้แก่ จันทะ ความรับผิดชอบ ความสำนึกในหน้าที่ และความกตัญญู ช่วยผลักดันคุณธรรมชุดแรกให้มืออย่างสม่ำเสมอ กลุ่มที่สามคือคุณธรรมชุดปัจเจกเหนียวรั้ง ได้แก่ ความมีสติ ความรอบคอบ และความตั้งใจให้ดี ซึ่งคอยเหนียวรั้งไม่ให้แรงผลักดันในตัวบุคคลไปสู่ผลที่ไม่พึงปรารถนา และกลุ่มสุดท้ายคือคุณธรรมชุดปัจเจกสนับสนุน ได้แก่ ความเมตตา ความปรารถนาดีต่อกัน ความไม่เห็นแก่ตัว ความไม่เอารอดเอาเปรียบ เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ถ้อยทีถ้อยอาศัย และสนับสนุนให้โอกาสผู้อื่นมีส่วนร่วมในความสำเร็จ ช่วยผลักดันให้อยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข

ศูนย์ส่งเสริมและพัฒนาพลังแห่งแผ่นดินเชิงคุณธรรม สำนักงานบริหารและพัฒนาองค์ความรู้ (มหาชน) (2552, หน้า 43, 67, 142) กล่าวถึงคุณธรรมจริยธรรมสำหรับวัยเรียนจนกระทั่งวัยหนุ่มสาวตามรอยพระยุคลบาทว่า ได้แก่ ซื่อสัตย์ สุจริต เทียบตรง จริงใจ รับผิดชอบ ขยัน มุ่งมั่น ขวนขวายหาความรู้ ตั้งใจศึกษาเล่าเรียน กระตือรือร้น ประพฤติเรียบร้อย มีระเบียบวินัย ละเอียดรอบคอบ มีน้ำใจ เสียสละ ไม่เห็นแก่ตัว ไม่เอาเปรียบ มีความอดทน มีมานะพากเพียร สามัคคี กตัญญู อ่อนน้อมถ่อมตน กริยามารยาทงดงาม มีจิตอาสา ประหยัด เป็นกลาง มีจิตสำนึกที่ดี ยุติธรรม กล้าหาญ มีเมตตริจิต มีเมตตา ไม่เบียดเบียน รู้จักหน้าที่ ประสานงานประสานประโยชน์ ทำสิ่งที่เป็นประโยชน์สร้างสรรค์ สละประโยชน์ส่วนตนเพื่อส่วนรวม มีสัมมาคารวะ มีสติ หนักแน่น มั่นคง รับผิดชอบชั่วดี มีเหตุผล และกล้าที่จะปฏิบัติการไปตามความถูกต้อง ซึ่งหากเยาวชนปฏิบัติตามได้จะช่วยให้เป็นคนดีในสังคม ลดการเบียดเบียน และช่วยพัฒนาประเทศ ดังพระบรมราโชวาทพระราชทานแก่คณะอาจารย์ ครู และนักเรียนโรงเรียนวังไกลกังวล วันที่ 8 มิถุนายน 2522 (2552, หน้า 54) ว่า

คุณสมบัติที่จำเป็นสำหรับทุกคนนั้น ได้แก่ ความละเอียดรอบคอบ ความซื่อสัตย์สุจริต ทั้งในความคิดและการกระทำ ความกตัญญูรู้คุณชาติบ้านเมือง และผู้ที่อุปการะตัวมา ความไม่เห็นแก่ตัว ไม่เอารอดเอาเปรียบผู้อื่น หากแต่มีความจริงใจ มีความปรารถนาดีต่อกัน เอื้อเฟื้อกันตามฐานะและหน้าที่ และที่สำคัญอย่างมากก็คือ ความขยันหมั่นเพียร พยายามฝึกหัดประกอบการงานทั้งเล็ก ใหญ่ ง่าย ยาก ด้วยตนเอง ด้วยความตั้งใจ ไม่ทอดธุระ เพื่อหาความสะดวกสบายจากการเกียจคร้าน ไม่มั่งง่าย หยาบคาย สะเพร่า

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา (2548, หน้า 65-82) ได้รวบรวมพระบรมราโชวาทในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวด้านการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมในพิธีพระราชทานปริญญาบัตรของมหาวิทยาลัยของรัฐ พ.ศ. 2493-2544 ว่าทรงเน้นหลักธรรมที่สำคัญ คือการคิดด้วยใจที่เป็นกลาง การรักษาความสัตย์ ความจริงใจทั้งต่อตนเอง ต่อคน และต่อบ้านเมือง การมี

ศรัทธาที่ถูกต้อง ความอดุสาหะ ความพากเพียร ความไม่ประมาท ความตั้งใจมั่นคง การมีปัญญารัฐคตินงานที่ปฏิบัติ ความตั้งใจจริง ความมีสติรอบคอบ ความมีวินัย การคิดด้วยความรอบคอบ โดยรากฐานที่สำคัญที่นิสิตนักศึกษาควรให้ความสำคัญ คือ การมีรากฐานทางจิตใจที่หนักแน่นมั่นคงในสุจริตธรรม มีความมุ่งมั่นที่จะประกอบอาชีพการงานใด ๆ จนสำเร็จ โดยต้องมีกุศโลบายในการปฏิบัติงานเพื่อความสำเร็จ คือ การสร้างความศรัทธาในงานที่ทำ ความไม่ประมาทปัญญาของตนเอง และผู้อื่น การรักษาความจริงใจต่อผู้อื่น ความเพียรพยายามกำจัดความคิดจิตใจที่ต่ำทรามออกจากคน และการรู้จักสงบใจ สรุปคือควรฝึกให้มีหลักคุณธรรม 7 ประการสำคัญ ได้แก่ ศรัทธาถูกต้อง อดุสาหะพากเพียร ตั้งใจ มีปัญญา มีสติรอบคอบ ยึดหลักซื่อสัตย์สุจริต และรักษาวินัย เพื่อให้เป็นคนดีของชาติ และสามารถปฏิบัติงานได้อย่างเหมาะสม

อนึ่ง แนวความคิดเรื่องการทำงานที่เหมาะสมข้างต้นนี้สอดคล้องกับที่ไกรยุทธ ธีรตยา คีรินทร์ (2531, หน้า 1-143) ได้อ้างถึงพระราชบรมราโชวาทในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเรื่องการทำงานว่าต้องมีความรู้ความสามารถ ซึ่งเกิดจากการแสวงหาความรู้เพิ่มเติม จนนำมาประยุกต์ใช้ได้ นอกจากนี้ยังต้องมีความรอบคอบ มีสัจจะ จริงใจ ละออคติ มีปัญญา มีสติ รับผิดชอบ มีสัจจะ มีวินัย มีกิริยามารยาท มีเหตุผล รู้จักประสานกับผู้อื่น และไม่เห็นแก่ตัว

มัลลิกา ตันตพินันท์ และคณะ (2557, หน้า 36) สรุปแนวปฏิบัติตามคำสอนพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเพื่อการมีชีวิตที่สมบูรณ์ดีงามสำหรับทุกคน รวมถึงเยาวชนที่เป็นนิสิตนักศึกษา ทั้งในด้านชีวิตส่วนตัวที่เน้นการทำหน้าที่ และการอยู่ร่วมกับผู้อื่น ดังตารางนี้

ตารางที่ 1 แบบแผนการดำเนินชีวิตที่ดีงาม

ทุกคนต้องรู้หน้าที่ของตน	ทุกคนต้องศึกษาหาความรู้	ทุกคนต้องปฏิบัติหน้าที่ให้ได้ผลตามเป้าหมาย	ทุกคนต้องมีคติประจำใจ
<ul style="list-style-type: none"> - ทุกคนมีหน้าที่ - ทุกหน้าที่มีความสำคัญ - แต่ละหน้าที่มีลักษณะของงานแตกต่างกัน - ผลของการปฏิบัติหน้าที่จะเกิดแก่ตนและส่วนรวม 	<ul style="list-style-type: none"> - ทุกหน้าที่ต้องใช้ความรู้ - ความรู้เฉพาะสาขาหน้าที่ - ความรู้สาขาที่เกี่ยวข้อง - ความรู้ในสภาพแวดล้อมที่ตนปฏิบัติงาน - ความรู้จากประสบการณ์ - ความรู้จากการคิดด้วยเหตุผล 	<ul style="list-style-type: none"> - ปฏิบัติตามหลักวิชาอย่างถูกต้อง ครบถ้วน - ปฏิบัติโดยพิจารณาตามสภาพที่เป็นจริง - ปฏิบัติโดยใช้ความรู้และประสบการณ์ที่เพิ่มขึ้น - ปฏิบัติด้วยความรับผิดชอบต่อ ตั้งใจจริง - ปฏิบัติงานอย่างสอดคล้องและประสานกันทั้งภายในหน่วยงานกับหน่วยงานอื่น 	<ul style="list-style-type: none"> - ต้องขยันหมั่นเพียร - ต้องเข้มแข็งอดทน - ต้องซื่อสัตย์สุจริต - ต้องบริสุทธิ์ใจ - ต้องยึดมั่นในเหตุผล - ต้องสมัคสมานสามัคคี - ต้องช่วยเหลือซึ่งกันและกัน - ต้องเผื่อแผ่เมตตา - ต้องมีความพอเหมาะพอดี พอควร - ต้องพิจารณาดตนเองและฝึกฝนตนเองทั้งกายและใจ

สรุปกรอบแนวทางการส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมตามแนวพระบรมราโชวาทในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวที่สำคัญ ๆ ได้แก่ การคิดด้วยใจที่เป็นกลางและบริสุทธิ์ รักษาความสัตย์ ความจริงใจต่อผู้อื่น มีฉันทะและศรัทธาที่ถูกต้อง ขยันอดทน หักห้ามใจ ไม่ประมาท ตั้งใจมั่นคง มีปัญญา รู้ชัด มีสติรอบคอบ มีวินัย มั่นคงในสุจริตธรรม รู้จักสงบใจ รับผิดชอบ กระตือรือร้น ประพฤติเรียบร้อย มีน้ำใจ เสียสละ ไม่เห็นแก่ตัว ไม่เอาเปรียบ กตัญญู อ่อนน้อมต่อมตน กริยามารยาทงาม มีจิตอาสา ประหยัด มีจิตสำนึกที่ดี ยุติธรรม มีไมตรีจิต มีเมตตา มีความสามัคคี พร้อมเพรียง และปรองดอง ไม่เบียดเบียน รู้จักหน้าที่ ประสานงาน ประสานประโยชน์ มีสัมมาคารวะ รับผิดชอบชั่วดี มีเหตุผล กล้าที่จะปฏิบัติตามความถูกต้อง ปรารถนาดีต่อกัน ไม่เห็นแก่ตัว เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ถ้อยทีถ้อยอาศัย และสนับสนุนให้โอกาสผู้อื่นมีส่วนร่วมในความสำเร็จ

3.2 การส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมของรัฐบาล

ผู้วิจัยพบว่าปัจจุบันรัฐบาลให้ความสำคัญกับการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมเป็นอย่างมาก ดังการออกประกาศแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 11 (พ.ศ.2555-2559) เพื่อพัฒนาคุณภาพของคนไทยให้มีคุณธรรมจริยธรรม เช่น ปลูกฝังการพร้อมรับฟังความคิดเห็นจากผู้อื่นและจิตใจที่มีคุณธรรมซื่อสัตย์มีระเบียบวินัย โดยมองว่าสังคมไทยกำลังเผชิญวิกฤตความเสื่อมถอยด้านคุณธรรมจริยธรรม มีพฤติกรรมเลียนแบบ หรืออาจเกิดจากการเลี้ยงดูขาดการใช้เหตุใช้ผล ขาดความเอื้อเฟื้อเอื้ออาทร โดยสื่อทางสังคมในปัจจุบันมีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของประชาชน สื่อไม่ส่งเสริมการเรียนรู้ด้านคุณธรรมจริยธรรม สะท้อนได้จากการเสนอภาพของความรุนแรงมากที่สุด วิกฤตเหล่านี้ส่งผลให้คนอยู่ร่วมกันอย่างยากลำบาก มีความถี่ในการใช้ความรุนแรงแก้ไขปัญหา ทั้งปัญหาในระดับครอบครัวและปัญหาความคิดเห็นแตกต่างทางการเมือง ทำให้ขาดความไว้วางใจกัน นอกจากนี้ กระแสวัฒนธรรมเสมือนจริงที่แพร่เข้ามาทำมีอิทธิพลต่อพฤติกรรมและวิจรรณญาณในการเลือกรับ-ปรับ-ใช้วัฒนธรรม ส่งผลให้ค่านิยมไทยปรับเปลี่ยนไปตามวัฒนธรรมที่รับมา เด็กและเยาวชนที่ยังไม่มีภูมิคุ้มกันที่ดีพอ หรือขาดการใช้วิจรรณญาณกลั่นกรองเสียงต่อการรับวัฒนธรรมที่ไม่ดีงามมาใช้ได้ง่าย สถาบันครอบครัว สถาบันการศึกษา สถาบันศาสนา และสถาบันชุมชนจึงควรมีบทบาทในการบ่มเพาะและหล่อหลอมเยาวชนให้เป็นคนดีมีคุณธรรมและจริยธรรม ควรมีการปลูกฝังการมีจิตใจที่มีคุณธรรมซื่อสัตย์ มีระเบียบวินัยกับผู้เรียนทุกระดับการศึกษา ทั้งนี้ การยึดหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงถือเป็นแนวทางหนึ่งในการดำเนินชีวิต ที่เน้นการใฝ่เรียนรู้ ตัดสินใจด้วยความระมัดระวัง มีสำนึกในศีลธรรม มีความเพียร อดทน มีสติ ใช้ปัญญา มีเหตุผล มีภูมิคุ้มกัน และสามารถดำเนินชีวิตอย่างสมดุล ดังความตอนหนึ่งที่สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (2557, หน้า 43) ระบุไว้ว่า

แผนพัฒนาฉบับที่ 11...ยังคงยึดหลัก “ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง” และ “คนเป็นศูนย์กลางของการพัฒนา” รวมทั้ง “สร้างสมดุลการพัฒนา” ในทุกมิติและขับเคลื่อนให้บังเกิดผลในทางปฏิบัติที่ชัดเจนยิ่งขึ้นในทุกระดับ เพื่อให้การพัฒนาและบริหารประเทศเป็นไปบนทางสายกลางเชื่อมโยงทุกมิติของการพัฒนาอย่างบูรณาการ ทั้งคนสังคม เศรษฐกิจสิ่งแวดล้อมและการเมือง โดยมีการวิเคราะห์ห้อย่าง “มีเหตุผล” และใช้หลัก “ความพอประมาณ” ให้เกิดความสมดุลระหว่างมิติทางวัตถุกับจิตใจของคนในชาติ ความสมดุลระหว่างความสามารถในการพึ่งตนเองกับการแข่งขันในเวทีโลก ความสมดุลระหว่างสังคมชนบทกับเมืองเตรียม “ระบบภูมิคุ้มกัน” ด้วยการบริหารจัดการความเสี่ยงให้เพียงพอพร้อมรับผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงทั้งภายนอกและภายในประเทศ ทั้งนี้ การขับเคลื่อนกระบวนการพัฒนาทุกขั้นตอนต้องใช้ “ความรอบรู้” ในการพัฒนาด้านต่าง ๆ ด้วยความรอบคอบเป็นไปตามลำดับขั้นและสอดคล้องกับวิถีชีวิตของสังคมไทย รวมทั้งเสริมสร้างศีลธรรมและสำนึกใน “คุณธรรม” จริยธรรมในการปฏิบัติหน้าที่และดำเนินชีวิตด้วย “ความเพียร” จะเป็นภูมิคุ้มกันที่ดีให้พร้อมเผชิญการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นทั้งในระดับปัจเจกครอบครัวชุมชนสังคมและประเทศชาติ

นอกจากนี้ กระทรวงศึกษาธิการยังกำลังเร่งนำค่านิยมหลัก 12 ประการตามมติ คณะรัฐมนตรี พล.อ.ประยุทธ์ จันทร์โอชา เพื่อบรรจุลงในเป้าหมายของแผนปฏิรูปการศึกษา พ.ศ. 2558-2564 มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1. มีความรักชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์
2. ซื่อสัตย์ เสียสละ อดทน มีอุดมการณ์ในสิ่งที่ดีงามเพื่อส่วนรวม
3. กตัญญูต่อพ่อแม่ ผู้ปกครอง ครูบาอาจารย์
4. ใฝ่หาความรู้ หมั่นศึกษาเล่าเรียนทั้งทางตรง และทางอ้อม
5. รักษาวัฒนธรรมประเพณีไทยอันงดงาม
6. มีศีลธรรม รักษาความสัตย์ หวังดีต่อผู้อื่น เผื่อแผ่และแบ่งปัน
7. เข้าใจเรียนรู้การเป็นประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข
8. มีระเบียบวินัย เคารพกฎหมาย ผู้น้อยรู้จักการเคารพผู้ใหญ่
9. มีสติรู้ตัว รู้คิด รู้ทำ รู้ปฏิบัติตามพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
10. รู้จักดำรงตนอยู่โดยใช้หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงตามพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รู้จักอดออมไว้ใช้เมื่อจำเป็น มีไว้พอกินพอใช้ ถ้าเหลือก็แจกจ่ายจำหน่าย และพร้อมที่จะขยายกิจการเมื่อมีความพร้อม เมื่อมีภูมิคุ้มกันที่ดี
11. มีความเข้มแข็งทั้งร่างกาย และจิตใจ ไม่ยอมแพ้ต่ออำนาจฝ่ายต่ำหรือกิเลส มีความละอายเกรงกลัวต่อบาปตามหลักของศาสนา

12. คำนี้ถึงผลประโยชน์ของส่วนรวมและของชาติมากกว่าของตนเอง
(กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, จาก http://www.mnre.go.th/ewt_news.php.)

วินัย วงศ์ใหญ่ (2557, หน้า 11) ได้จำแนกประเด็นเรื่องค่านิยม 12 ประการของรัฐบาลเป็นด้านคุณธรรมจริยธรรม พบว่าแบ่งได้เป็น 7 ประการ คือ 1. ซื่อสัตย์ เสียสละ อดทน 2. กตัญญูต่อพ่อแม่ ผู้ปกครอง ครู เคารพผู้ใหญ่ 3. มีศีลธรรม หวังดีต่อผู้อื่น 4. มีระเบียบวินัย เคารพกฎหมาย เคารพผู้ใหญ่ 5. มีสติ รู้คิด รู้ทำ 6. มีความเข้มแข็งในจิตใจ ไม่ยอมแพ้ต่ออำนาจฝ่ายต่ำ และ 7. คำนี้ถึงผลประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าผลประโยชน์ตนเอง

3.3 การส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมของมหาวิทยาลัยทักษิณ

ผู้วิจัยพบว่าหน่วยงานของรัฐ คือ องค์กรระดับมหาวิทยาลัยต่าง ๆ ต่างพยายามส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมซึ่งสอดคล้องกับแนวพระบรมราโชวาท และแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติของรัฐบาล เช่น นโยบายของมหาวิทยาลัยทักษิณที่มุ่งส่งเสริมให้บัณฑิตมีคุณธรรมจริยธรรม ได้แก่ คุณธรรมเพื่อการพัฒนาตน (รักสะอาด สนใจใฝ่รู้ เชื่อมมั่นในตนเอง มีสำนึกในศีลธรรม เช่น รักษาสิ่งแวดล้อมและหลีกเลี่ยงอบายมุข) คุณธรรมเพื่อการพัฒนาการทำงาน (อุตสาหกรรมประหยัด มีวินัย รับผิดชอบ ซื่อสัตย์สุจริต และมีน้ำใจ) และคุณธรรมเพื่อการพัฒนาการอยู่ร่วมกันในสังคม (กตัญญูกตเวที เสียสละ สามัคคี มีมนุษยสัมพันธ์ เป็นประชาธิปไตย และมีจิตสาธารณะ) แนวคิดนี้ตรงกับกรอบการพัฒนาคุณธรรมของเยาวชน 3 ระดับของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (2557, จาก <http://www.kanchit.net/knowledge/6/7.pdf>.) โดยระดับแรกเป็นคุณธรรมเพื่อการพัฒนาตน เพื่อให้ผู้เรียนพัฒนาคุณธรรมของตนได้เต็มศักยภาพและดำรงตนอย่างมีความสุขโดยไม่เบียดเบียนผู้อื่น ระดับที่ 2 เป็นคุณธรรมเพื่อการทำงานเพื่อนำมาซึ่งความสำเร็จของการทำงานรายบุคคลและการทำงานกลุ่ม และระดับที่ 3 เป็นคุณธรรมเพื่อการพัฒนาการอยู่ร่วมกันในสังคมเพื่อให้คนในสังคมอยู่เย็นเป็นสุข

สรุปหลักคุณธรรมจริยธรรมที่หน่วยงานข้างต้นให้ความสำคัญ ได้แก่ ความซื่อสัตย์ มีระเบียบวินัย ใฝ่เรียนรู้ ตัดสินใจด้วยความระมัดระวัง มีสำนึกในศีลธรรม มีความเพียร มีสติ ใช้ปัญญา มีเหตุผล มีภูมิคุ้มกัน สามารถดำเนินชีวิตอย่างสมดุล เสียสละ อดทน กตัญญู มีศีลธรรม หวังดีต่อผู้อื่น เคารพกฎหมาย เคารพผู้ใหญ่ มีสติ รู้คิด รู้ทำ มีความเข้มแข็งในจิตใจ ฟังตนเอง คำนี้ถึงผลประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าผลประโยชน์ตนเอง รักสะอาด เชื่อมมั่นในตนเอง อุตสาหกรรมประหยัด ความคิดด้วยใจเป็นกลาง มีความเป็นประชาธิปไตย ละออคติ มีความรับผิดชอบ มีน้ำใจ สามัคคี มีมนุษยสัมพันธ์ เป็นประชาธิปไตย และมีจิตสาธารณะ

ผู้วิจัยพบว่าหลักคุณธรรมจริยธรรมที่ปรากฏในวรรณกรรมสอดคล้องกับนโยบายส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมทั้งของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ของรัฐบาลและของมหาวิทยาลัยทักษิณ ผู้วิจัยจึงมีแนวคิดที่จะนำหลักคุณธรรมจริยธรรมในวรรณกรรมมาเปรียบเทียบกับนโยบายข้างต้น เพื่อสะท้อนให้เห็นว่าหลักคำสอนในวรรณกรรมนั้นสอดคล้อง

กับคำสอนในยุคปัจจุบันเป็นอย่างดี โดยแบ่งเป็น 2 ประเด็นใหญ่ ๆ คือ หลักคุณธรรมจริยธรรม สำหรับพัฒนาตนเอง เช่น ความขยันหมั่นเพียร ความรับผิดชอบในหน้าที่ ความสัตย์สุจริต ความอดทนอดกลั้น การพึ่งตนเอง การใฝ่เรียนรู้ และความมีสติรอบคอบ และหลักคุณธรรมจริยธรรมสำหรับการอยู่ร่วมกับผู้อื่น เช่น ความกตัญญู ความเสียสละ ความสามัคคี และความสุภาพ ดังจะวิเคราะห์ต่อไป

4. นิยามความหมายของหลักคุณธรรมจริยธรรมด้านต่าง ๆ

ผู้วิจัยพบว่าการกำหนดหลักคุณธรรมจริยธรรมสำหรับเยาวชนของหน่วยงานต่าง ๆ นั้นมีทิศทางที่คล้ายคลึงกัน คือ ต่างก็ต้องการเยาวชนที่กตัญญูรู้คุณ สุภาพเรียบร้อย ขยันหมั่นเพียร ใฝ่เรียนรู้ มีศีลธรรม มีปัญญา มีระเบียบวินัย ซื่อสัตย์ เป็นต้น ดังนั้น เพื่อให้ผู้อ่านเข้าใจหลักคุณธรรมจริยธรรมด้านต่าง ๆ ตรงกัน ผู้วิจัยจะนิยามความหมายของคำต่าง ๆ ตามที่ประมวลได้จากสำนักงานคณะกรรมการการอาชีวศึกษา (2550, หน้า 2) กระทรวงศึกษาธิการ (2546) พิมพ์เสน บั้วระพา (2531, หน้า 35-61) และพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2555 โดยจะนิยามความหมายเฉพาะหลักคุณธรรมจริยธรรมที่ปรากฏร่วมกับบรรณกรรมเท่านั้น

1. การใฝ่เรียนรู้ หมายถึง การสนใจใฝ่ต่อความรู้ทุกชนิด ตั้งใจจดจ่ออยู่กับความรู้เป็นพิเศษ หรือใฝ่ใจใคร่รู้เรื่องราวต่าง ๆ โดยไม่มองว่าเป็นงานที่ถูกบังคับให้ทำ
2. ความเชื่อมั่นในตนเอง หมายถึง ความเชื่อมั่นในความคิด ความรู้ กำลังความสามารถ จึงกล้าคิด กล้าพูด กล้าเสี่ยง มีความเป็นผู้นำ ชอบแสดงตัว และรักอิสระ
3. การพึ่งตนเอง หมายถึง การอาศัยความรู้ความสามารถที่มีอยู่อย่างเต็มที่ก่อนที่จะขอความช่วยเหลือจากผู้อื่น โดยสามารถพึ่งตนเองได้ในทางเทคโนโลยี ทางเศรษฐกิจ ทางทรัพยากรธรรมชาติ ทางจิตใจ และทางสังคม
4. การมีสำนึกในศีลธรรม หมายถึง ความประพฤติที่ดีที่ชอบ ในที่นี้เน้นไปที่การไม่ประพฤติผิดศีลห้า คนที่มีศีลธรรมจึงไม่ลักขโมย หรือไม่กล่าวเท็จ เพราะผิดศีลธรรม เป็นต้น
5. ความมีสติรอบคอบ หมายถึง การมีสติ ระลึกได้ว่าอะไรเป็นอะไร รู้จักพิจารณาผลเสียหายที่จะเกิดขึ้นด้วยเหตุผล มีความรอบคอบถี่ถ้วน ทั้งก่อนและขณะทำงาน พยายามปฏิบัติหน้าที่ให้ถูกต้อง อย่างเต็มที่ เต็มประสิทธิภาพและยอมรับผลของการปฏิบัติ
6. ความขยันหมั่นเพียร หมายถึง การตั้งใจทำหน้าที่อย่างต่อเนื่อง ด้วยความอุตสาหะ เพียรพยายาม อดทน และไม่ท้อถอยเมื่อพบอุปสรรค จนเกิดผลงานสำเร็จ
7. ความมีระเบียบวินัย หมายถึง หมายถึง การปฏิบัติตามระเบียบแบบแผน ข้อบังคับและข้อปฏิบัติให้อยู่ในขอบเขต กฎระเบียบของสถานศึกษา สังคมและประเทศอย่างเต็มใจและตั้งใจ รู้จักแบ่งเวลาในการทำงาน รักษาเวลา และปฏิบัติตามเวลาที่นัด

8. ความมีปัญญา รู้ชัด หมายถึง การมีความรู้ที่กระจ่าง ถูกต้อง เป็นระบบ และรอบด้านหรือที่เรียกว่า ความคิดแบบโยนิโสมนสิการ จนนำไปตรึกตรองเรื่องราวได้อย่างแตกฉาน
9. ความพอเพียง หมายถึง การใช้จ่ายทรัพย์สินสิ่งของแต่พอควร พอประมาณเพื่อให้เกิดประโยชน์คุ้มค่า ไม่ฟุ่มเฟือย ดำเนินชีวิตเรียบง่าย รู้จักฐานะของตน และคิดก่อนใช้
10. ความอดทนอดกลั้น หมายถึง การยอมรับความยากลำบากที่เกิดขึ้น รู้จักรับอารมณ์ของตนไม่ว่าจะถูกกระทบกระทั่งด้วยสิ่งใดก็ตาม หนักเอาเบาสู้ เมื่อพบอุปสรรคก็ไม่พรั่นปน ไม่แสดงอาการโกรธด้วยเรื่องเล็กน้อย และรู้จักขมใจไม่ได้ตอบเมื่อถูกผู้อื่นยั่วยุทางอารมณ์
11. ความรับผิดชอบในหน้าที่ หมายถึง การระลึกถึงหน้าที่ของตน มีความมุ่งมั่นตั้งใจปฏิบัติหน้าที่ด้วยความเพียร ทั้งพยายามปรับปรุงการปฏิบัติหน้าที่ให้ดีขึ้น
12. ความสัตย์สุจริต หมายถึง การประพฤติตรง ไม่เอินเอียง ไม่มีเล่ห์เหลี่ยม รักษาคำพูด ทั้งต่อคน ต่อหน้าที่ ต่อวิชาชีพ และไม่ใช่เล่ห์กลคดโกงทั้งทางตรงและทางอ้อม
13. ความมีน้ำใจ หมายถึง ความคิดและการกระทำที่เอื้ออาทร มีเมตตาเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ หวังดีต่อผู้อื่น และรู้จักยื่นไมตรีให้ผู้อื่นโดยไม่หวังผลตอบแทน
14. ความกตัญญูกตเวที หมายถึง การรู้คุณอันเขาทำไว้แล้ว จึงระลึกคุณ ให้ความเคารพ และตอบสนองคุณทั้งต่อคน สัตว์ สถาบันต่าง ๆ และสิ่งแวดลอมที่มีบุญคุณต่อตน
15. ความเสียสละเพื่อส่วนรวม หมายถึง การยอมเสียสิทธิ์ ความสะดวกสบาย และยอมลำบากเพื่อส่วนรวม โดยเต็มใจให้ทั้งกำลังทรัพย์ สิ่งของ กำลังกาย สิทธิที่พึงได้รับ อวัยวะ และชีวิตของตนเพื่อปกป้องประเทศชาติและบุคคลที่ตนรัก
16. ความสามัคคี หมายถึง ความพร้อมเพรียง กลมเกลียว ประองดอง ร่วมใจกันปฏิบัติงานให้บรรลุผลตามที่ต้องการ เกิดงานอย่างสร้างสรรค์ ปราศจากการทะเลาะวิวาท
17. การมีมนุษยสัมพันธ์ หมายถึง การประสานสัมพันธ์ที่ดีต่อกันซึ่งจะก่อให้เกิดความเข้าใจอันดีต่อกัน เกิดความสนิทสนมคุ้นเคย และจริงใจต่อกัน
18. ความเป็นประชาธิปไตย หมายถึง การประพฤติปฏิบัติตามสิทธิและหน้าที่ของตน เคารพในสิทธิของผู้อื่น รู้จักตัดสินใจที่สอดคล้องกับหลักธรรมาภิบาล
19. ความสุภาพ หมายถึง ความเรียบร้อย ละมุนละม่อม มีสัมมาคารวะ อ่อนน้อม ถ่อมตน ไม่ก้าวร้าว รุนแรง มีมารยาท และวางตนเหมาะสมตามวัฒนธรรมไทย

5. หลักวิธีการสอนหรือวิธีสร้างจิตสำนึกคุณธรรมจริยธรรม

หลักวิธีการสอนหรือวิธีสร้างจิตสำนึกทางคุณธรรมจริยธรรมมีเพื่อให้คำสอนหรือการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมสัมฤทธิ์ผลมากยิ่งขึ้น สำนักงานส่งเสริมและพิทักษ์เด็ก (2554, หน้า 17-34) กล่าวว่า การมีหลักวิธีการสอนหรือผูกเรื่องราวอย่างชาญฉลาดและแฝงแง่คิดอันหลากหลาย ช่วยส่งเสริมและพัฒนากระบวนการคิดให้เด็กและเยาวชนเกิดความรู้ ความเข้าใจในคุณธรรมจริยธรรม จนกระทั่งเห็นคุณค่าและสามารถพัฒนาพฤติกรรมของตนไปในทางที่พึงประสงค์ได้

การเปิดโอกาสให้เด็กและเยาวชนอ่านวรรณกรรมที่อยู่นอกจากหนังสือเรียนจึงเป็นการเสริมสร้างด้านคุณธรรมจริยธรรมได้ทางหนึ่ง โดยคุณธรรมจริยธรรมจากวรรณกรรมจะค่อย ๆ เชื่อมประสานสู่จิตใจจนกลายเป็นส่วนหนึ่งของชีวิต ยิ่งในพ.ศ. 2552-2561 รัฐบาลประกาศให้เป็นทศวรรษแห่งการอ่าน รวมทั้งให้การอ่านเป็นวาระแห่งชาติด้วย การเลือกวรรณกรรมเพื่อให้เด็กและเยาวชนอ่านโดยมีวิธีการปลูกฝังที่ดีจึงส่งเสริมแนวคิดนี้ได้

ธานีทร กัวยวิเชียร (2550, หน้า 29 – 57) กล่าวถึงแนวทางหรือวิธีในการส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมแก่เยาวชนว่า มีทั้งการใช้กฎหมาย การเสริมมาตรการกฎหมายด้วย หิริโอตตปัปะและกฎแห่งกรรม และการให้คณาจารย์บิดามารดาช่วย โดยครูบาอาจารย์ควรสร้างเสริมระบบการให้รางวัลและลงโทษ ปรับปรุงวิธีการเรียนการสอน มีตัวอย่างที่ดีเพื่อใช้เป็นแบบตรวจสอบและประเมินผล ส่วนบิดามารดาควรอบรมสั่งสอน ใช้ความรัก ความเมตตา และความเสมอภาคแก่เยาวชน ในขณะที่อารมณ จนวนจิตร (2550, หน้า 107-136) นำเสนอวิธีการส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมของสมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชชนนีว่ามีหลากหลายรูปแบบ เช่น การปฏิบัติตนเป็นแบบอย่าง การเลือกใช้ธรรมะที่เป็นประโยชน์ในการดำเนินชีวิต การสอนวิธีการปฏิบัติตนโดยตรง การนำประสบการณ์มาบอกกล่าว และการเปรียบเทียบ (หน้า จ – ฉ) นอกจากนี้ยังกล่าวถึงวิธีการสร้างจิตสำนึกทางคุณธรรมจริยธรรมให้แก่ผู้เรียนที่มีอยู่หลากหลายด้วย เช่น การสอนโดยใช้นิทาน และวรรณคดี การตั้งความหวัง (Expectation) การยกคำพูดผู้อื่นมากล่าวอ้าง (Quotations) การอธิบาย เทศนาและตักเตือน (Explanation, Moralizing and Admonition) การยกย่องสรรเสริญและชมเชย (Praise, Appreciation) การแก้ไขและวิจารณ์ข้อบกพร่อง (Correction and Negative Feedback) การตัดสินและให้รางวัล การให้คะแนน ประกวดและประเมินค่า (Rewards and awards, Grades, Contest and Prizes) การกำหนดระเบียบข้อบังคับ (Rules) การกำหนดกฎเกณฑ์ (Requirements) การสาบาน (Pledges) การจัดพิธีกรรม และขนบธรรมเนียมประเพณี (Ceremonies, Rituals and Traditions) การปลูกฝังเตือนละครึ่ง การสอนประวัติศาสตร์ของชาติไทย การใช้สัญลักษณ์ (Symbols) การทำป้ายประกาศ (Posters) การสร้างคำขวัญ คำคม คำพังเพย สุภาษิต การอธิบายคำถาม การสมมติโอกาส การสอนจริยศาสตร์ (Teach Ethics) การสอนให้เรียนรู้คุณค่าของตนเอง (Self-Esteem) การจัดกิจกรรมและการเล่นกีฬา นอกจากนี้ สำนักงานส่งเสริมและพิทักษ์เด็ก (2554: 6-8) กล่าวเพิ่มเติมในประเด็นนี้ว่าหากเป็นเมื่อก่อนการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมสำหรับเยาวชนคือการสั่งสอนและดูว่ากล่าวหรือลงโทษเมื่อทำผิด ส่วนปัจจุบันเน้นให้เด็กเห็นด้วยตนเองหรือเรียนรู้จากประสบการณ์ตรงเพื่อใช้เป็นเข็มทิศในการเดินไปสู่การเป็นคนดี โดยมีผู้ใหญ่คอยเป็นแบบอย่างที่ดี เมื่อเด็กทำดีก็ให้รู้จักชื่นชม และพยายามให้เด็กเข้าใจในเรื่องของเหตุผล

แนวคิดด้านคุณธรรมจริยธรรม และกระบวนการต่าง ๆ ข้างต้นนี้ ผู้วิจัยจะนำมาใช้เป็นแนวทางในการศึกษาหลักและวิธีสอนคุณธรรมจริยธรรมจากวรรณกรรมต่อไป

6. วิธีการวัดและประเมินคุณธรรมจริยธรรมของผู้เรียน

ผู้วิจัยพบว่าปัจจุบันหน่วยงานต่าง ๆ ต่างพยายามใช้วิธีการวัดและประเมินคุณธรรมจริยธรรมของผู้เรียนที่หลากหลาย ดังสำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา (2551, หน้า 7-19) กล่าวถึงแบบประเมินว่าอาจใช้เพียง 2 แบบ คือ การประเมินกระบวนการ และการประเมินผลลัพธ์ สำหรับการประเมินกระบวนการก็เพื่ออธิบายวิธีการและปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินโครงการ ซึ่งจะช่วยให้เข้าใจปัจจัยความสำเร็จของโครงการ ส่วนการประเมินผลลัพธ์ เพื่อให้ทราบถึงความสำเร็จตามวัตถุประสงค์ของโครงการ เป็นการวัดผลขั้นสุดท้าย โดยมองถึงผลกระทบ หรือประโยชน์หรือการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น โดยตัวชี้วัดการประเมินผลลัพธ์ มีดังนี้

1. ตัวชี้วัดการประเมินผลลัพธ์โครงการฝึกอบรมระยะสั้น ได้แก่ ความพึงพอใจและความความคิดเห็นของผู้เข้ารับการอบรม คุณภาพของอุปกรณ์ การนำเสนอ และบรรยากาศ

2. ตัวชี้วัดการประเมินผลลัพธ์โครงการฝึกอบรมระยะกลาง ได้แก่ ความรู้ ความเข้าใจ เนื้อหาวิชา การนำความรู้และทักษะไปใช้งาน และพฤติกรรมที่เปลี่ยนแปลงหลังการฝึกอบรม

3. ตัวชี้วัดการประเมินผลลัพธ์โครงการฝึกอบรมระยะยาว ได้แก่ ผลกระทบที่เกิดกับหน่วยงาน ผลลัพธ์ที่มีต่อผู้รับบริการ และผลกระทบต่อชุมชนและสังคม

สำหรับขั้นตอนการประเมินโครงการฝึกอบรม มีขั้นตอนสำคัญ 6 ขั้นตอน ดังนี้

1. พัฒนาตัวแบบและกำหนดประเด็น เพื่อให้มีกรอบการทำงานที่ชัดเจน ทั้งนี้ ต้องมีความชัดเจนของเป้าหมาย วัตถุประสงค์และขอบเขตของการประเมินโครงการ

2. กำหนดประเด็นคำถามและกำหนดการวัดกระบวนการและผลลัพธ์การวิจัย ประเมินผลโครงการ คำถามอาจได้จากวัตถุประสงค์และขอบเขตของการประเมินที่กำหนดไว้

3. ออกแบบการวิจัยประเมินผลโครงการและวางแผนการจัดเก็บข้อมูล สิ่งสำคัญในการออกแบบประเมินผล คือ ผู้ประเมินต้องพัฒนาและเลือกเครื่องมือสำหรับจัดเก็บข้อมูล

4. การจัดเก็บข้อมูล ต้องดำเนินตามแผนที่วางไว้ และต้องมีระบบการจัดเก็บที่ถูกต้อง เชื่อถือได้ เพื่อนำมาประมวลและวิเคราะห์ผลก่อนนำไปสรุปผลต่อไป

5. การวิเคราะห์ผลและจัดทำรายงาน ทำได้ด้วยวิธีการทางสถิติ เพื่อนำผลวิเคราะห์ไปใช้ในการอภิปรายผล การให้ข้อเสนอแนะและจัดทำรายงาน

6. การนำผลการประเมินไปใช้ เพื่อปรับปรุงโครงการ ปรับปรุงวิธีการฝึกอบรม

Devellis (อ้างถึงใน ญัฐสุภรณ์ หลาวทอง, 2546, หน้า 201) กล่าวถึงหลักการออกแบบประเมินคุณธรรมจริยธรรมว่าควรกำหนดให้แน่ชัดว่าอะไรคือสิ่งที่ต้องการวัด ไม่กว้างหรือแคบจนเกินไป ควรสร้างข้อคำถามที่สะท้อนถึงจุดมุ่งหมายในการวัด โดยให้เท่าเทียมกัน กำหนดรูปแบบสำหรับการวัดว่าจะมีลักษณะเช่นไร และกำหนดการตอบให้ชัดเจน ให้ผู้เชี่ยวชาญ

ตรวจสอบการให้นิยามของสิ่งที่จะวัดว่ามีความสัมพันธ์กับคำถามที่สร้างขึ้นหรือไม่ แล้วประเมินความชัดเจนและความถูกต้องของข้อคำถามในเชิงเนื้อหา ต่อมาให้นำมาตรวจวัดไปใช้กับกลุ่มตัวอย่างที่มากพอ และทดสอบข้อคำถามว่ามีความสัมพันธ์กับคะแนนจริงหรือตัวแปรแฝงที่ต้องการวัดหรือไม่ หากข้อคำถามมีความแปรปรวนสูงแสดงว่ากลุ่มผู้ตอบมีความหลากหลายในการตอบ ส่วนการคำนวณค่าเฉลี่ยของข้อคำถามก็เพื่อหาจุดกึ่งกลางของพิสัยการตอบ

สมบุรณ์ ชิตพงศ์ (2544, หน้า 11-15) กล่าวถึงแนวทางการวัดและประเมินผู้เรียนทางคุณธรรมจริยธรรมว่าเป็นการวัดที่ยากกว่าการวัดความสามารถทางสติปัญญา ผู้วัดต้องใช้ตัวเองเป็นเครื่องมือในการวัด ปรากฏจากอดีต สิ่งที่วัดได้มี 4 ประการ 1) วัดความรู้ (Knowledge) เป็นการวัดความรู้เกี่ยวกับคุณธรรมจริยธรรม 2) วัดทัศนคติเชิงจริยธรรม (Attitude) คือ ความโน้มเอียงทางจิตใจอันเนื่องมาจากการมองเห็นคุณประโยชน์และโทษของสิ่งนั้น การวัดนี้ดีกว่าการวัดความรู้ 3) วัดเหตุผลเชิงจริยธรรม (Moral reasoning) คือการวัดเหตุผลที่มาสันับสนุนให้ผู้เรียนกระทำหรือไม่กระทำ เช่น ถามผู้เรียนว่าทำไมคืนดินสอที่ยืมไปให้อีกฝ่าย หากผู้เรียนตอบว่ากลัวถูกลงโทษ กับตอบว่าเพราะดินสอ那不是ใช้ของเรา ผู้ที่ตอบอย่างหลังย่อมมีคุณธรรมจริยธรรมสูงกว่า การวัดแนวนี้อาจต้องมีทฤษฎีทางจริยธรรมมารองรับ แต่ต้องดูบริบทสังคมไทยก่อน และ 4) พฤติกรรมการแสดงออก (Action) ประเมินจากการแสดงออก สิ่งที่ดีที่สุดในการประเมินคือยึดเอา “บริบท” และ “หลักธรรมทางศาสนา” ที่คนยึดถือมาเป็นแนวทางในการพิจารณา

กอบกุล ปราบประชา (2557, จาก www.eng.rmutk.ac.th/engweb) กล่าวถึงกลยุทธ์การสอนและกลยุทธ์การประเมินผลการเรียนรู้เรื่องคุณธรรมจริยธรรมว่ามีดังนี้

1. กลยุทธ์การสอนที่ใช้พัฒนาการเรียนรู้ด้านคุณธรรมจริยธรรม เช่น สอดแทรกคุณธรรม จริยธรรมในหลักสูตร การเชิญวิทยากรผู้มีประสบการณ์หรือผู้นำทางศาสนาต่าง ๆ มาบรรยายพิเศษและการจัดกิจกรรมบทบาทสมมติ โดยประเมินจากผลการเข้าร่วมกิจกรรมของนักศึกษา พฤติกรรมการเข้าร่วมกิจกรรม หรือประเมินจากแบบทดสอบ เป็นต้น
2. กลยุทธ์การสอนที่ใช้พัฒนาการเรียนรู้ด้านความรู้ เช่น การสอนโดยเน้นใช้ทฤษฎีและการปฏิบัติ เพื่อให้เกิดองค์ความรู้ ต่อมาก็มอบหมายให้ผู้เรียนทำรายงานและนำเสนอหน้าชั้น โดยนำหลักการทางทฤษฎีมาประยุกต์ใช้ จัดให้มีการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ และใช้วิธีการสอนแบบวิจัยเป็นฐาน โดยประเมินผลจากแบบทดสอบ ผลงานและการปฏิบัติการ
3. กลยุทธ์การสอนที่ใช้พัฒนาการเรียนรู้ด้านทักษะทางปัญญา เช่น มอบหมายงานให้ทำเป็นกรณีศึกษา โดยใช้หลักการวิจัย การศึกษา ค้นคว้า รายงานทางเอกสารและรายงานหน้าชั้นประเมินจากผลการดำเนินงานและการแก้ปัญหา หรือจากผลงานที่มอบหมายเป็นกรณีศึกษา
4. กลยุทธ์การสอนที่ใช้พัฒนาการเรียนรู้ด้านทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล และความรับผิดชอบ เช่น กำหนดการทำงานกลุ่มแล้วกำหนดให้รับผิดชอบหน้าที่ความรับผิดชอบและการให้ความร่วมมือ จัดกิจกรรมและเสวนาเพื่อส่งเสริมการกล้าแสดงออก มอบหมายงานให้

ค้นคว้า เปิดโอกาสให้นักเรียนแสดงความคิดเห็น (Brainstorming) และส่งเสริมการเคารพสิทธิ การรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น โดยประเมินจากรายงานหน้าชั้นเรียน แบบประเมินตนเองและกิจกรรมกลุ่ม ผลงานการอภิปรายและเสวนา สังเกตพฤติกรรมการระดมสมอง เป็นต้น

ในการวัดและประเมินผลด้านความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการสอนรายวิชาใดวิชาหนึ่ง มักมีการอ้างแนวคิดของบลูม (Bloom Taxonomy) มาใช้วัดและประเมินผลผู้เรียน โดย ชาวาล แพร์ตูกุล (2518, หน้า 80-83) อักษร สวัสดิ์ (2542, หน้า 26-28) สำนักงานคณะกรรมการอุดมศึกษา (2557: <http://lms.thaicyberu.go.th>) และณรุทธ์ สุทธจิตต์ (2557) กล่าวถึงแนวคิดของเบนจามิน บลูม (Benjamin S. Bloom) และคณะเกี่ยวกับการรับรู้หรือพุทธิพิสัย (cognitive domain) ของคนว่าประกอบด้วย 6 ระดับ จากระดับความรู้ในขั้นต่ำไปสู่ระดับที่สูงขึ้นไป ดังนี้

1. ความรู้ (Knowledge) หมายถึง การเรียนรู้ที่เน้นถึงการจำและการระลึกได้ถึงความคิด วัตถุ และปรากฏการณ์ต่าง ๆ ซึ่งเป็นความจำ สามารถจดจำข้อเท็จจริงหรือเรื่องราวต่าง ๆ หรือเนื้อหาของสาระวิชาที่ครอบคลุมในเรื่องของความรู้ที่เป็นจริง เช่น นิยามศัพท์ สูตร ทฤษฎี โครงสร้าง วิธีการ กระบวนการ ลำดับขั้น ประเภทผ่านการบอก เขียนหรือเล่า ข้อสอบที่ถามจะเหมือนเนื้อหาที่ครูสอน เรื่องที่สอนกับเรื่องที่จะวัดเป็นอันเดียวกัน

2. ความเข้าใจหรือความคิดรวบยอด (Comprehension) เป็นความสามารถทางสติปัญญาในการขยายความรู้ ความจำ ให้กว้างออกไปจากเดิมอย่างสมเหตุสมผล ระดับนี้เป็นระดับที่ลึกซึ้งกว่าความรู้ ผู้เรียนต้องสามารถบอกใจความสำคัญ อธิบาย แปลความหมายตีความหมาย การสรุปหรือการขยายความสิ่งใดสิ่งหนึ่งโดยใช้ถ้อยคำสำนวนภาษาของตนเอง

3. การประยุกต์หรือนำไปปรับใช้ (Application) เป็นความสามารถของผู้เรียนที่จะนำความรู้ (knowledge) ความเข้าใจที่ตนมีไปใช้ในสถานการณ์ที่แตกต่างไปจากเดิมได้ หรือการนำความคิดรวบยอด (comprehension) ในเรื่องใด ๆ ที่มีอยู่เดิมไปแก้ไขปัญหาที่แปลกใหม่หรือสถานการณ์ที่แตกต่างไปจากเดิมได้ โดยผู้สอนจะต้องออกข้อสอบในสิ่งที่เด็กยังไม่คุ้นเคย เมื่อเด็กเห็นข้อสอบ เด็กจะยังตอบไม่ได้ทันทีเพราะจะต้องนำหลักการหรือทฤษฎีต่าง ๆ มาใช้ในการตอบ เป็นการนำข้อมูลไปประยุกต์ใช้ เน้นคำถามเพื่อแก้ปัญหา ทดลอง ตรวจสอบ

4. การวิเคราะห์ (Analysis) คือความสามารถในการใช้สมองขบคิดหาเหตุผล พิจารณาปัญหา หรือสภาพการณ์ หาหลักการ หาสาเหตุ หรือความเป็นไปของเรื่องใดเรื่องหนึ่งออกเป็นส่วนย่อย ๆ ตามหลักการและกฎเกณฑ์ที่กำหนดให้เพื่อค้นหาความจริงต่าง ๆ ที่ซ่อนแฝงอยู่ภายในเรื่องราวนั้น โดยการนำความรู้ ความเข้าใจใช้เป็นส่วนประกอบเพื่อแก้ปัญหา หรือพัฒนาสภาพการณ์นั้น ๆ เพื่อแสดงออกถึงความสามารถในเชิงการคิดอย่างลุ่มลึก มีทั้งการวิเคราะห์ ความสำคัญ การวิเคราะห์ความสัมพันธ์เพื่อเปรียบเทียบความเหมือน ความต่าง และการวิเคราะห์หลักการ ชั้นนี้ถือว่าเป็นความสามารถในการแยกแยะสิ่งที่จะพิจารณาออกเป็นส่วนย่อยที่มีความสัมพันธ์กัน รวมทั้งการสืบค้นความสัมพันธ์ของส่วนต่าง ๆ เพื่อดูส่วนประกอบปลีกย่อย อันจะช่วยให้เกิดความเข้าใจต่อสิ่งหนึ่งสิ่งใดอย่างแท้จริง

5. การสังเคราะห์ (Synthesis) คือความสามารถของผู้เรียนในการที่จะใช้สมองคิดสร้างสิ่งใหม่ขึ้นมา โดยอาศัยความสามารถของตนเอง ผู้เรียนสามารถรวบรวมส่วนประกอบย่อย ๆ หรือส่วนใหญ่ ๆ เข้าด้วยกันเพื่อให้เป็นเรื่องราวอันหนึ่งอันเดียวกัน สิ่งที่น่ามาผสมหรือรวมกันนี้อาจเป็นวัตถุ ข้อเท็จจริงหรือความคิดเห็นใด ๆ ก็ได้ ชั้นนี้ยากกว่าการวิเคราะห์ เพราะเน้นกระบวนการรวบรวมเนื้อหาสาระของเรื่องต่าง ๆ เพื่อสร้างรูปแบบหรือโครงสร้างที่ยังไม่ชัดเจนขึ้นมา อันเป็นกระบวนการที่ต้องอาศัยความคิดสร้างสรรค์ภายในขอบเขตของสิ่งที่กำหนดให้ คำถามที่ใช้วัดการสังเคราะห์ต้องเป็นคำถามที่เกิดจากการกระตุ้นสมองให้คิดเป็น ทำเป็น ซึ่งมีทั้งการสังเคราะห์ข้อความ การสังเคราะห์แผนงาน และการสังเคราะห์ความสัมพันธ์

6. การประเมินผล (Evaluation) คือความสามารถของผู้เรียนที่จะพิจารณาสิ่งต่าง ๆ ว่ามีคุณค่า ดี เลว หรือเหมาะสมอย่างไรโดยใช้เหตุผลประกอบ ผู้เรียนสามารถตัดสินเกี่ยวกับความคิด ค่านิยม วิธีการและเนื้อหาสาระเพื่อวัตถุประสงค์บางอย่าง โดยมีการกำหนดเกณฑ์เป็นฐานในการพิจารณาตัดสิน มีทั้งการประเมินค่าโดยอาศัยเกณฑ์ภายในที่ปรากฏอยู่ในเรื่องราวและอาศัยเกณฑ์ภายนอก โดยใช้เกณฑ์การยอมรับของสังคมมาเป็นหลักในการตัดสิน

การศึกษาข้างต้นทำให้เห็นว่านักวิชาการพยายามออกแบบเครื่องมือที่เหมาะสมสำหรับการประเมินด้านคุณธรรมจริยธรรม ซึ่งมี 2 ด้าน คือการวัดและประเมินผลตามสภาพความจริง (เช่น การสังเกต การสัมภาษณ์ และการทำรายงาน) และการวัดและประเมินผลความรู้ตามหลักการของบลูม ซึ่งผู้วิจัยจะวัดและประเมินผลทั้ง 2 ด้าน ด้านแรกคือให้นิสิตทำรายงาน ส่วนด้านที่ 2 จะให้นิสิตตอบคำถามจากข้อสอบจำนวน 6 ข้อ เพื่อทดสอบผู้เรียนว่ามีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับคุณธรรมจริยธรรมมากน้อยเพียงใดหลังจากที่มีการถอดบทเรียนแล้ว อย่างไรก็ตาม ผู้วิจัยจะขอสรุปบางขั้นตอนเพื่อให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุด คือ เริ่มจากการวัดความรู้ ความจำ การวิเคราะห์ การประยุกต์ใช้ การสังเคราะห์ และการประเมินค่า ดังตาราง

ตารางที่ 2 แบบทดสอบการวัดและประเมินผลผู้เรียน

ทักษะ	คำนิยาม	ความสำคัญ
ความรู้	ทบทวนข้อมูล	บอก ชี้ จับคู่ ระบุ ให้นิยาม
ความเข้าใจ	เข้าใจความหมาย ทวนซ้ำ แนวคิดรวบยอด	บอกความแตกต่าง คล้ายคลึง ขยายความ แปลความ ยกตัวอย่าง อธิบายความหมาย สรุปความ ดีความ
การวิเคราะห์	แยกแยะข้อมูลเป็นส่วน ๆ	เปรียบเทียบ แยกแยะ แยกส่วน หาความสัมพันธ์ ชี้ให้เห็น วิเคราะห์ ให้เหตุผล จัดประเภท
การประยุกต์ใช้	นำข้อมูลไปใช้ในสถานการณ์ ใหม่	ประยุกต์ จัดระบบ แก้ปัญหา เปลี่ยนแปลง เลือก ทำนาย จัดเตรียม
การสังเคราะห์	รวบรวมเพื่อให้เกิดสิ่งใหม่	คิดรูปแบบใหม่ ปรับปรุง ดัดแปลง คิดเป็นข้อสรุปใหม่ สร้างใหม่
การประเมินค่า	ตัดสินเกี่ยวกับคุณค่า	ประเมิน วินิจฉัย ตัดสิน

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1. งานวิจัยที่ศึกษาหลักและวิธีสอนคุณธรรมจริยธรรม งานวิจัยที่ศึกษาหลักและวิธีสอนคุณธรรมจริยธรรมสามารถจำแนกกลุ่มการศึกษาได้เป็น 4 กลุ่ม ดังนี้

1.1 งานวิจัยที่ศึกษาหลักคุณธรรมจริยธรรมที่เหมาะสมกับคนทั่วไป

งานวิจัยนี้ศึกษาทั้งจากนวนิยาย ละครโทรทัศน์ ภาพยนตร์ การเล่นเกมที่บ้าน หนังสือแบบเรียน นิทานและวรรณกรรมมุขปาฐะอื่น ๆ ได้แก่ ภัทริยา สามารถ (2532) วิเคราะห์จริยธรรมในนวนิยายที่ได้รับรางวัลดีเด่นจากงานสัปดาห์หนังสือแห่งชาติ ช่วง พ.ศ. 2515 – 2529 ชิดชัย สุกระจันทร์ (2537) วิเคราะห์เนื้อหาด้านจริยธรรมในละครโทรทัศน์ที่ออกอากาศระหว่างเดือนมิถุนายนถึงกรกฎาคม พุทธศักราช 2537 จุฑามาศ สุกิจงานนท์ (2539) วิเคราะห์จริยธรรมที่ปรากฏในภาพยนตร์การ์ตูนของวอลท์ดิสนีย์ เรณู เย็นใจ (2539) วิเคราะห์วรรณกรรมเรื่องโคลงโลกนิติในแง่จริยธรรม เสริมศรี อนันตพงศ์ (2540) ศึกษาจริยธรรมที่ปรากฏในการเล่นเกมที่บ้านภาคใต้ จันทรธนา สมประดี (2542) วิเคราะห์จริยธรรมที่ปรากฏในหนังสือแบบเรียนภาษาไทยระดับอุดมศึกษาของกรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ ตามหลักสูตรประถมศึกษา พ.ศ. 2521 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2533) ขอดียะ หลีหมาด (2542) วิเคราะห์จริยธรรมที่ปรากฏในหนังสืออ่านเพิ่มเติมอิสลามศึกษา ระดับประถมศึกษา ของเขตการศึกษา 2 สิบพวงศ์ ธรรมชาติ (2545, 2548) วิเคราะห์จริยธรรมในวรรณกรรมท้องถิ่นประเภทนิทานประโลมโลก และจากรวรรณกรรมมุขปาฐะในจังหวัดนครศรีธรรมราช พิรพงษ์ มาลา (2546) วิเคราะห์คำสอนทางศีลธรรมและหลักจริยธรรมในบทเพลงเจี๋ยงเบริน และศิริลักษณ์ บัตรประโคน และBatprakhon, S (2549) วิจัยการสืบทอดภูมิปัญญาไทยและการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมในวรรณกรรมเยาวชนไทยช่วง พ.ศ. 2546-2549

ผลการศึกษางานวิจัยต่าง ๆ พบว่ามีประเด็นเรื่องหลักคุณธรรมจริยธรรม ได้แก่ ความรับผิดชอบ ความซื่อสัตย์ ความมีเหตุผล ความกตัญญูกตเวที การมีระเบียบวินัย ความเสียสละ ความสามัคคี ความประหยัด ความยุติธรรม ความเมตตากรุณา ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ความอดทนอดกลั้น ความขยันหมั่นเพียร การรักพวกพ้อง ความเชื่อฟังผู้ใหญ่ ความกล้าหาญ ความเคารพในสิทธิของตนและผู้อื่น การคบคน การพูด ความรอบคอบ การรู้จักประมาณตน การเจียมตน ความรักศักดิ์ศรีของตน การพึ่งพาอาศัย ความอดทน การใฝ่ศึกษา การรู้หน้าที่ การให้เกียรติ การยกย่องคนดีและผู้มีความรู้ การเดินทางสายกลาง ความละเอียดรอบคอบ ความมีเหตุผล การมีวัฒนธรรมและปฏิบัติตามขนบธรรมเนียมประเพณี ความรักเพื่อนมนุษย์ ความเอื้ออาทร และความพอเพียง คำสอนส่วนหนึ่งมีพื้นฐานจากจารีตประเพณี อีกส่วนหนึ่งจากรากฐานในพระพุทธศาสนาในระดับโลกีเย

1.2 งานวิจัยที่ศึกษาหลักคุณธรรมจริยธรรมที่เหมาะสมกับคนเฉพาะกลุ่ม

งานวิจัยนี้มุ่งศึกษากลุ่มผู้เสพรหรือกลุ่มที่เหมาะสมในการรับหลักคำสอนซึ่งส่วนใหญ่ศึกษาจากวรรณกรรม เช่น รำพึง ศิลาลง (2530) ศึกษาจริยธรรมสำหรับผู้ปกครอง จริยธรรมสำหรับคนทั่วไป จริยธรรมสำหรับผู้หญิง และจริยธรรมสำหรับผู้ชายในวรรณคดีคำสอนประเภทร้อยกรองช่วงก่อนได้รับอิทธิพลจากวรรณกรรมตะวันตก เดชา ซากักดี (2542) ศึกษาจริยธรรมสำหรับผู้ครองเรือนในวรรณคดีเรื่องสุภาพิษิตพระร่วง วรพล ผลคำ (2545) วิเคราะห์หลักพุทธจริยธรรมสำหรับผู้เฝ้า นำ หลักจริยธรรมสำหรับบุคคลทั่วไป หลักจริยธรรมสำหรับผู้ชาย และหลักจริยธรรมสำหรับผู้หญิงในนิทานพื้นบ้านอีสาน วัลลพ โทรวิชิต (2546) วิเคราะห์บทบาททางจริยธรรมของสตรีครองเรือนในวรรณคดีเรื่องขุนช้างขุนแผน และวราภรณ์ วิเศษพานิชกิจ (2548) ศึกษาหลักจริยธรรมสำหรับผู้เฝ้า นำ หลักจริยธรรมในการดำเนินชีวิตของบุคคลทั่วไป และหลักจริยธรรมจากศาสนาในวรรณคดีเรื่องสามก๊ก ฉบับแปลของเจ้าพระยาพระคลัง (หน)

ผลการศึกษางานวิจัยต่าง ๆ พบว่าหลักคุณธรรมจริยธรรมเฉพาะกลุ่ม เช่น หากเป็นคนทั่วไปให้มีคุณธรรมจริยธรรมด้านความซื่อสัตย์ มีระเบียบวินัย ขยันหมั่นเพียร รอบคอบจริงใจ กตัญญูกตเวที และซื่อสัตย์สุจริต หากเป็นผู้ปกครองให้มีคุณธรรมจริยธรรมด้านความยุติธรรม ไม่อคติ และการมีความเป็นประชาธิปไตย หากเป็นผู้หญิงให้มีคุณธรรมจริยธรรมด้านความสุภาพเรียบร้อย การขยันหมั่นเพียร การทำหน้าที่ของภรรยาและมารดาที่ดี หากเป็นผู้ชายให้มีคุณธรรมจริยธรรมด้านความรับผิดชอบต่อบทบาทหน้าที่ ความมีระเบียบวินัย ความขยันขันแข็งในการทำงาน ความซื่อสัตย์ และความกล้าหาญ และหากเป็นเด็กให้มีคุณธรรมจริยธรรมด้านความกตัญญูกตเวที ความขยันหมั่นเพียรด้านการศึกษาเล่าเรียน การเคารพและเชื่อฟังครูอาจารย์ ความมีระเบียบวินัย การหลีกเลี่ยงอบายมุข และความอดทนอดกลั้น

การทบทวนงานวิจัยข้างต้นทำให้เห็นว่ามีการศึกษาหลักคุณธรรมจริยธรรมกัน 2 ลักษณะ คือการศึกษาหลักคุณธรรมจริยธรรมสำหรับคนทั่วไป และการศึกษาหลักคุณธรรมจริยธรรมของคนเฉพาะกลุ่ม โดยหลักจริยธรรมที่ปรากฏมีที่มาจากหลักจริยศาสตร์ในพระพุทธศาสนา การเมืองการปกครอง การดำเนินชีวิตประจำวัน และอิทธิพลจากภาวะสงคราม

1.3 งานวิจัยที่ศึกษาวิธีสอนคุณธรรมจริยธรรม

การศึกษาแนวนี้ส่วนใหญ่มุ่งไปที่วรรณกรรมประเภทคำสอน เช่น อุดม หนูทอง (2528) ศึกษาวรรณกรรมคำสอนภาคใต้ พีรพงษ์ มาลา (2546) วิเคราะห์คำสอนในบทเพลงเจริญเบริน และสหะโรจน์ กิตติมหาเจริญ (2551: 158 - 180) ศึกษาคำสอนและสาระคำสอนในเรื่องทศคตะสอนบุตรกับเศรษฐีสอนบุตร ผลการศึกษาจากงานวิจัยเหล่านี้พบวิธีการสอนที่ปรากฏ ได้แก่ สอนแบบตรงไปตรงมา สอนโดยการยกนิทาน สอนโดยการอธิบายเหตุผลหรือยกตำนานประกอบ สอนโดยอ้างสิ่งที่ชาวบ้านเชื่อถือศรัทธา สอนโดยแสดงผลตอบแทนการกระทำ

สอนโดยวิธีประชดประชันเสียดสี สอนแบบแสดงไวยาหารสอนโดยให้ตีความเอาเอง สอนโดยวิธีการโต้ตอบปัญหา สอนโดยวิธียกอุปมาเปรียบเทียบ และสอนโดยทำพิธีจุ่มและทดลองผล

ผู้วิจัยพบว่าแม้มีการศึกษาวรรณกรรมกันอย่างหลากหลายทั้งจากลายลักษณ์และมุขปาฐะ แต่เน้นศึกษาหลักคุณธรรมจริยธรรม ยังไม่เน้นศึกษาวิธีการสอน การบูรณาการกับการเรียนการสอนและสังคม ผู้วิจัยจึงมีความเห็นว่า วรณกรรมภาคใต้ ชุด วรณกรรมทักษิณ: วรณกรรมคัตสร เป็นวรรณกรรมที่น่าศึกษากระบวนการดังกล่าว เพราะได้รับการคัตสรจากนักวิชาการแล้วว่าเหมาะสมสำหรับคนในสังคมที่จะนำมาศึกษาหรือนำมาปรับใช้ในการดำเนินชีวิต โดยเฉพาะอย่างยิ่ง วรณกรรมภาคใต้ประเภทนิทานคำกพย์ซึ่งได้รับความนิยมจากผู้สพและเป็นกลุ่มข้อมูลที่ใช้เกล้าเกล้าเยาวชนได้ดีทางหนึ่ง ด้วยเหตุนี้ ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาหลักและวิธีการสอนคุณธรรมจริยธรรมที่เชื่อมโยงกับหน่วยงานทางสังคม และการเชื่อมโยงกับการคิดวิเคราะห์ของเยาวชนในระดับอุดมศึกษาซึ่งถือว่าการถ่ายทอดโดยตรงต่อไป

2. งานวิจัยที่ศึกษาการถอดบทเรียนจากประสบการณ์ของนิสิตนักศึกษา

ผู้วิจัยพบว่างานวิจัยที่ศึกษาการถอดบทเรียนจากประสบการณ์ของนิสิตนักศึกษาโดยตรง คืองานวิจัยของพรพันธุ์ เขมคุณาศัย (2554, หน้า 71-80) เรื่อง “เรียนรู้และเข้าใจคนมลายูมุสลิมจังหวัดชายแดนภาคใต้จากวรรณกรรมไทยร่วมสมัย (พ.ศ. 2516-2555)” งานวิจัยนี้เชื่อมโยงประเด็นทางสังคม วัฒนธรรม การศึกษา สิ่งแวดล้อม รวมทั้งปัญหาในพื้นที่ และการเสริมสร้างสันติสุขในจังหวัดชายแดนภาคใต้เข้ากับกิจกรรมการเรียนการสอนรายวิชาวรรณกรรมวิเคราะห์ ซึ่งเป็นการจัดการเรียนการสอนให้นิสิตสะท้อนมุมมองจากตัวบทวรรณกรรม เสมือนหนึ่งเป็นพื้นที่ศึกษาหรือสถานที่แบบหนึ่ง ซึ่งภาพแทนความจริงที่ถ่ายทอดผ่านตัวบทวรรณกรรมเหล่านั้นช่วยให้นิสิตได้เรียนรู้ชีวิตของคนในแง่มุมต่าง ๆ ในสังคมได้มากขึ้น โดยผู้วิจัยจัดกิจกรรมการถอดบทเรียนจากประสบการณ์ของนิสิตตามขั้นตอน 2 ขั้นตอน

ขั้นแรก คือ การพัฒนาความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับแนวคิดขั้นดีธรรม แนวคิดเสรีภาพ แนวคิดคุณค่าความเป็นมนุษย์ และแนวคิดการเรียนรู้การอยู่ร่วมกัน โดยบูรณาการแนวสหวิทยาการร่วมกับองค์ประกอบต่าง ๆ จากตัวบท การให้ตัวอย่าง และการฝึกวิเคราะห์ แรกเริ่มผู้วิจัย (ผู้สอน) ให้ความรู้แก่นิสิตเกี่ยวกับแนวคิดต่าง ๆ และแนะนำการวิเคราะห์ พร้อมทั้งให้ตัวอย่างการวิเคราะห์ และฝึกวิเคราะห์ โดยให้นิสิตเลือกวิเคราะห์วรรณกรรมเป็นกลุ่ม ๆ ละ 3 คนต่อ 1 เรื่อง จากจำนวน 13 เรื่อง ทั้งนี้ผู้วิจัยให้ตัวอย่างภาพกิจกรรมอย่างชัดเจน

ขั้นที่สอง คือ การถอดบทเรียนจากประสบการณ์ของนิสิตในการวิเคราะห์เรื่องสั้นที่มีเนื้อหาและฉากของเรื่องอยู่ในบริบทสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ โดยให้อาศัยแนวคิดทั้ง 4 แนวคิดเป็นแนวทางในการวิเคราะห์ จากนั้นนำมาถอดบทเรียนและช่วยกันสกัดคำสำคัญที่แสดงคุณค่าเชิงบวกตามแนวคิดข้างต้น ขั้นตอนนี้ นิสิตจะร่วมกันถอดบทเรียนโดยใช้วิธีสนทนา ต่อมาก็ให้นำตัวอย่างการวิเคราะห์ของนิสิตมาแลกเปลี่ยนเรียนรู้กันแล้วสรุปภาพรวมที่นิสิตฝึกวิเคราะห์

พรพันธุ์ เขมคุณาศัย (2554, หน้า 80) กล่าวว่า การถอดบทเรียนของนิสิตเป็นการสังเคราะห์ความรู้ ความคิด และประสบการณ์วิเคราะห์และตีความตัวบทวรรณกรรมโดยอาศัยแนวคิดต่าง ๆ กับปรากฏการณ์ทางสังคมในบริบทชายแดนใต้ เช่น เรียนรู้ปัญหาและสาเหตุ ความขัดแย้ง การขบคิดปัญหาต่าง ๆ ด้วยตนเอง การหาแนวทางการแก้ปัญหาาร่วมกันกับคนอื่น ๆ การเรียนรู้ ทำความเข้าใจและพัฒนาทักษะการทำงานร่วมกับผู้อื่น การติดต่อสื่อสารสัมพันธ์กันในกลุ่ม ในชั้นเรียน ในสถาบันศึกษาและในบริบทสังคมที่นิสิตเข้าไปมีส่วนร่วม

ผู้วิจัยมีความเห็นว่างานวิจัยของพรพันธุ์ เขมคุณาศัยส่งเสริมการเรียนรู้ของนิสิตเป็นอย่างดี จึงจะนำแนวทางนี้ไปประยุกต์ใช้ในการวิจัยต่อไป

3. งานวิจัยที่ศึกษาการวัดและประเมินคุณธรรมจริยธรรมของผู้เรียน

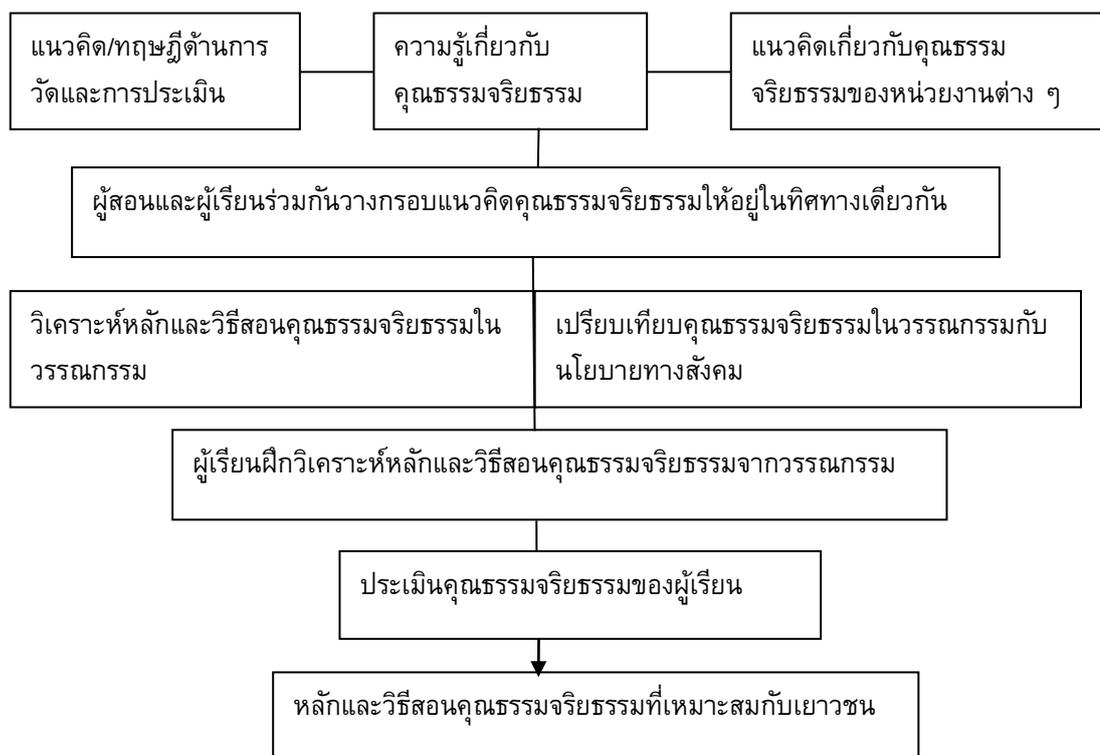
ผู้วิจัยพบว่างานวิจัยที่ศึกษาการประเมินคุณธรรมจริยธรรมหรือประเมินผู้เรียน มีเป็นจำนวนมาก เช่น งานวิจัยของวาสนา ประवालพฤกษ์ และคณะ (2542, หน้า(6)-77) วิจัยเอกสารเรื่อง “ระบบการวัดและประเมินผลผู้เรียนระดับอุดมศึกษาตามแนวพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542” กลุ่มผู้วิจัยกล่าวถึงแนวคิดและการประเมินผู้เรียนในระดับอุดมศึกษาว่า จำเป็นต้องกำหนดผลการเรียนรู้ให้ชัดเจน การออกแบบการสอนจึงต้องสอดคล้องกับผลการเรียนรู้ กระบวนการประเมินต้องมีความหลากหลาย ยุติธรรม เพียงพอ มีกฎเกณฑ์ที่แน่ชัด สามารถให้ข้อมูลย้อนกลับแก่ผู้เรียนได้ มีระบบการให้เกรดที่ดี และสอดคล้องกับเป้าหมายของการเรียนรู้ โดยจำเป็นต้องพิจารณาคุณค่าเชิงเทคนิคของการประเมินให้รอบคอบและครอบคลุม เพื่อให้การประเมินน่าเชื่อถือ การประเมินทุก ๆ วิธีสามารถทำได้ ด้วยการสุ่มตัวอย่างจากเนื้อหาที่ครูสอนและให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ ถ้าเนื้อหาดีและคุณภาพเชิงเทคนิคอยู่ในระดับสูงก็สามารถอ้างอิงได้ว่าผู้เรียนสามารถทำได้ดี ผู้สอนจึงไม่ควรสอนเพียงเนื้อหาเพื่อใช้สอบ โดยไม่คำนึงถึงเนื้อหาส่วนที่เหลือ เพราะประโยชน์ของการประเมินในฐานะที่เป็นเครื่องมือวัดความรู้ก็จะสูญหายไป กลุ่มผู้วิจัยกล่าวถึงวัฒนธรรมการประเมินแนวใหม่ว่าให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการประเมิน ใช้รูปแบบการประเมินที่หลากหลาย กำหนดให้ผู้เรียนมีโอกาสปฏิบัติเหมือนชีวิตจริง โดยมีส่วนในการวางแผนและมาตรฐาน และทำรายงานผลการเรียนรู้ของตัวเอง สำหรับเครื่องมือที่ใช้ในการประเมินแนวใหม่ ได้แก่ งานที่ให้ปฏิบัติตามสภาพจริง (Authentic performance task) สถานการณ์จำลอง (Simulations) แฟ้มสะสมงาน (Portfolio) การเขียนบันทึก (Journals) โครงการกลุ่ม (Group project) นิทรรศการ (Exhibitions) การสังเกต (Observations) การสัมภาษณ์ (Interviews) การนำเสนองาน (Oral presentation) การฝึกตีความ (Interpretive exercise) คำถามอัตนัย (Essay question) แบบทดสอบวัดด้านปฏิบัติ (Performance Test) การประเมินตนเอง (Self-evaluation) และประเมินโดยเพื่อน (Peer evaluation) โดยมีแนวทางการประเมินคุณธรรมจริยธรรม ดังนี้

1. นิยามคุณธรรมจริยธรรมที่ต้องการปลูกฝังให้เกิดในตัวผู้เรียนอย่างชัดเจนก่อน

2. วางแผนการปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรมให้เกิดขึ้นกับผู้เรียน เช่น สอนตรงในรายวิชา หรือบูรณาการไว้ในการสอนรายวิชาต่าง ๆ ผ่านกิจกรรมในชั้นเรียน
3. ผู้สอนกับผู้เรียนร่วมกันกำหนดคุณธรรมจริยธรรมที่พึงประสงค์ ต่อมาก็วางแผนกับผู้เรียนในการกำหนดเกณฑ์ด้านคุณธรรมจริยธรรม และให้นำหนักความสำคัญอย่างเป็นรูปธรรม
4. กำหนด/เลือกเครื่องมือและวิธีการ เพื่อใช้ในการประเมินคุณธรรมจริยธรรม เช่น สังเกตพฤติกรรมของผู้เรียน การสะท้อนความคิดของผู้เรียน และการประเมินโดยอาจารย์ผู้สอน โดยเครื่องมือวัดควรมีมาตรฐาน (รูปธรรม/ชัดเจน) เพื่อความโปร่งใสและตรวจสอบได้ ต้องมีการกำหนดตัวชี้วัดที่ชัดเจน โดยการประเมินอาจประเมินด้วยระบบผ่าน-ไม่ผ่าน S หรือ U

กรอบความคิดการวิจัย

การศึกษาครั้งนี้ ชั้นแรก ผู้วิจัยจะศึกษาแนวคิดเรื่องคุณธรรมจริยธรรมจากเอกสารที่เกี่ยวข้องก่อน ต่อมาก็จะจัดเสวนาเพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้เกี่ยวกับหลักและวิธีสอนคุณธรรมจริยธรรมเพื่อหาข้อสรุปร่วมกัน โดยผู้วิจัยจะวิเคราะห์หลักคุณธรรมจริยธรรมจากวรรณกรรมส่วนหนึ่ง และฝึกให้นิสิตเรียนรู้ด้วยตนเองจากวรรณกรรมด้วย ซึ่งน่าจะช่วยพัฒนาศักยภาพด้านการถอดบทเรียนจากวรรณกรรมได้ ตามด้วยการประเมินคุณธรรมจริยธรรมของผู้เรียนด้วยระบบผ่าน-ไม่ผ่าน หรืออื่น ๆ ตามความเหมาะสม ดังนี้

ภาพที่ 1 แสดงภาพกรอบความคิดการวิจัย